

MICHAŁ BIAŁKOWSKI
UMK Toruń

NIEZNANY POSOBOROWY PROJEKT TERYTORIALNEJ REORGANIZACJI DIECEZJI POLSKICH Z 1967 ROKU¹

Kościół katolicki w Polsce po drugiej wojnie światowej stanął wobec wielu problemów o charakterze organizacyjnym, a nawet egzystencjalnym. Do najbardziej newralgicznych, które wymagały natychmiastowego działania, należały: uzupełnienie strat osobowych wśród duchowieństwa²; odbudowa oraz przywrócenie do kultu zniszczonych świątyń i kaplic³; ustanowienie nowego podziału struktur kościelnych⁴. Ostatni wymieniony problem polegał zarówno na uregulo-

¹ Dokument został udostępniony i opublikowany dzięki oficjalnej zgodzie udzielonej Autorowi przez księdza kardynała Kazimierza Nycza, arcybiskupa metropolitę warszawskiego.

² Spośród wszystkich polskich diecezji najbardziej ucierpiał Kościół chełmiński. Z powodu prowadzonej przez okupanta hitlerowskiego polityki eksterminacji duchowieństwa katolickiego śmierć poniosło 309 księży (44,33 proc.) spośród 697, którzy pracowali w diecezji chełmińskiej w 1939 r. Dla porównania – kolejne miejsca w tej statystyce zajęły archidiecezja poznańska (zginęło 218 księży – 33,38 proc.), diecezja wrocławska (zginęło 216 księży – 50,00 proc.), archidiecezja gnieźnieńska (zginęło 139 księży – 36,48 proc.), diecezja łódzka (zginęło 132 księży – 39,40 proc.), diecezja płocka (zginęło 110 księży – 29,89 proc.). Zob. *Kościół katolicki w Polsce 1918-1990. Rocznik statystyczny*, red. L. Adamczuk, W. Zdaniewicz, Główny Urząd Statystyczny, Zakład Socjologii Religii SAC, Warszawa 1991, s. 132.

³ Największe zniszczenia odnotowywano w diecezji opolskiej – 108 kościołów, archidiecezji wrocławskiej – 88 kościołów, archidiecezji warszawskiej – 80 kościołów, diecezji chełmińskiej – 55 kościołów, diecezji sandomierskiej – 53 kościoły, diecezji szczecińsko-kamieńskiej – 52 kościoły. Zob. *Kościół katolicki w Polsce 1918-1990. Rocznik statystyczny*, red. L. Adamczuk, W. Zdaniewicz, dz. cyt., s. 202-203.

⁴ Zob. W. Jakubowski, M. Solarczyk, *Rzymskokatolicka organizacja kościelna na ziemiach polskich*, Instytut Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007; W. Jakubowski, M. Solarczyk, *Organizacja Kościoła rzymskokatolickiego na ziemiach polskich od X do XXI wieku*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa-Olsztyn 2011; E. Klima, *Struktury Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce*, „Acta Universitatis Lodzensis”, Folia Geographica Socio-Oeconomica 11:2011, s. 45-77; S. Wilk, *Struktura administracyjna Kościoła w Polsce przed bullą „Totus Tuus Poloniae Populus”*, w: *Kościół w Polsce. Dzieje i kultura*, red. J. Walkusz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, t. 12, s. 129-144.

waniu stanu tymczasowości, jaki zaistniał na obszarze pozostawionych przy Polsce fragmentów metropolii lwowskiej i wileńskiej na ścianie wschodniej, jak i ustanowieniu stałej polskiej administracji kościelnej na tzw. Ziemiach Odzyskanych⁵.

1. STRUKTURA ORGANIZACYJNA KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W POLSCE PO DRUGIEJ WOJNIE ŚWIATOWEJ (DO SOBORU WATYKAŃSKIEGO II)

Podział administracyjny Kościoła katolickiego w Polsce – poza tzw. Ziemiemi Odzyskanymi – był następstwem postanowień bulli cyrkumskrypcyjnej Piusa XI *Vixdum Poloniae unitas* z 28 października 1925 roku⁶. I mimo, że 12 września 1945 roku został jednostronnie wypowiedziany przez władze Polski Ludowej nadający tej strukturze podstawy formalno-prawne konkordat, nadal funkcjonował przedwojenny podział administracyjny Kościoła katolickiego⁷. W nowych granicach Polski, określonych ostatecznie podczas konferencji poczdamskiej latem 1945 r., znalazły się w całości: 1. metropolia gnieźnieńsko-poznańska⁸ (archidiecezja gnieźnieńska, archidiecezja poznańska, diecezja chełmińska, diecezja wrocławska); 2. metropolia warszawska (archidiecezja warszawska, diecezja płocka, diecezja sandomierska, diecezja lubelska, diecezja siedlecka, diecezja łódzka);

⁵ Zob. szerzej na ten temat w najnowszych publikacjach: *Droga do stabilizacji polskiej administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych po II wojnie światowej. W 40. rocznicę wydania konstytucji apostolskiej Pawła VI „Episcoporum Poloniae coetus”*, red. W. Kucharski, Ośrodek „Pamięć i Przyszłość”, Wrocław 2013; P. Żurek, *Kościół rzymskokatolicki w Polsce wobec Ziem Zachodnich i Północnych 1945-1948*, Instytut Pamięci Narodowej, Szczecin-Warszawa-Wrocław 2015; *Dzieje Kościoła katolickiego na Pomorzu Zachodnim, 1945-1956*, red. M. Siedziako, Z. Stanuch, G. Wejman, Instytut Pamięci Narodowej, Szczecin 2016, t. 1.

⁶ Bulla ta w następujący sposób organizowała polską prowincję kościelną obrządku łacińskiego: 1. metropolia gnieźnieńsko-poznańska (archidiecezja gnieźnieńska, archidiecezja poznańska, diecezja chełmińska, diecezja wrocławska); 2. metropolia warszawska (archidiecezja warszawska, diecezja płocka, diecezja sandomierska, diecezja lubelska, diecezja podlaska, diecezja łódzka); 3. metropolia krakowska (archidiecezja krakowska, diecezja tarnowska, diecezja kielecka, diecezja częstochowska, diecezja śląska); 4. metropolia lwowska (archidiecezja lwowska, diecezja przemyska, diecezja łucka); 5. metropolia wileńska (archidiecezja wileńska, diecezja łomżyńska, diecezja pińska). Ponadto 30 grudnia 1925 r. papież Pius XI utworzył diecezję gdańską (obszar Wolnego Miasta Gdańska), która była bezpośrednio zależna od Stolicy Apostolskiej. Zob. *Bulla „Vixdum Poloniae unitas”. Reprodukcyjne stron oryginału bulli, tekst łaciński, tłumaczenie na język polski*, oprac. P. Stanko, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2015.

⁷ B. Fijałkowska, *Partia wobec religii i Kościoła w PRL*, t. 1: 1944-1955, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 1999, s. 24; A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2003, s. 14-15; Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944-2007*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2009, s. 26-27.

⁸ Unia została rozwiązana 4 marca 1946 r.

3. metropolia krakowska (archidiecezja krakowska, diecezja tarnowska, diecezja kielecka, diecezja częstochowska, diecezja katowicka). Częściowo natomiast: 4. metropolia lwowska (skrawek archidiecezji lwowskiej, znaczna część diecezji przemyskiej); 5. metropolia wileńska (fragment archidiecezji wileńskiej, cała diecezja łomżyńska, fragment diecezji pińskiej)⁹.

Dla znajdującego się w nowych granicach Polski fragmentu archidiecezji lwowskiej ustanowiono administraturę apostolską w Lubaczowie, gdzie zorganizowano kurię archidiecezjalną, wyższe seminarium duchowne umieszczono zaś w Kalwarii Zebrzydowskiej. Arcybiskup metropolita lwowski Eugeniusz Baziak zarządzał w ten sposób archidiecezją aż do śmierci w czerwcu 1962 roku¹⁰.

Podobnie sytuacja wyglądała na niewielkim terenie archidiecezji wileńskiej, dla której ustanowiono administraturę apostolską w Białymstoku. Tam tymczasowo znalazł siedzibę Wydział Teologiczny Uniwersytetu Stefana Batorego, zorganizowano kurię archidiecezjalną oraz seminarium duchowne. Rządy na „polskim skrawku” archidiecezji wileńskiej sprawował jej metropolita, arcybiskup Romuald Jałbrzykowski¹¹.

Ostatni fragment należał do diecezji pińskiej. Początkowo administracja powstała w Drohiczynie, później siedzibę diecezji przeniesiono do Bielska Podlaskiego, zaś w 1950 roku ponownie i ostatecznie do Drohiczyna, gdzie umieszczono też najważniejsze instytucje diecezjalne¹². Ewenementem była diecezja łucka, która w całości znalazła się na terenach utraconych przez Polskę na rzecz Sowietów. Jednak kuria diecezjalna funkcjonowała, niejako „na wygnaniu”, aż do końca życia biskupa łuckiego Adolfa Piotra Szelążka (zmarł w lutym 1950) w budynkach dawnego zamku krzyżackiego w miejscowości Zamek Bierzgłowski koło Torunia¹³.

15 sierpnia 1945 roku kardynał August Hlond – na podstawie nadzwyczajnych pełnomocnictw, otrzymanych od papieża Piusa XII – utworzył pięć administratur apostolskich na Ziemiach Zachodnich¹⁴. W Gdańsku i w Pelplinie (diecezja gdań-

⁹ Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944-2007*, dz. cyt., s. 26-28.

¹⁰ J. Mandziuk, *Z dziejów archidiecezji lwowskiej*, „Saeculum Christianum” 2 (1995), nr 2, s. 47-50.

¹¹ Zob. przygotowywane do druku przez Instytut Pamięci Narodowej materiały z konferencji naukowej *Od „Vixdum Poloniae unitas” do „Totus Tuus Poloniae populus”*. *Wileńska prowincja kościelna w latach 1925-1992*, Białystok, 18-21 października 2015 r.

¹² Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944-2007*, dz. cyt., s. 26-27.

¹³ M. Malinowski, B. Kołosok, *Zarys dziejów diecezji łuckiej oraz katedry św. Piotra i Pawła w Łucku*, Calvarianum, Kalwaria Zebrzydowska 1993, s. 60-61; *Ksiądz Biskup Adolf Piotr Szelążek. Człowiek, pasterz, założyciel. Materiały z sympozjum z okazji 50 rocznicy śmierci Założyciela Zgromadzenia Sióstr św. Teresy od Dzieciątka Jezus*, Toruń 1999; *Ks. Biskup Adolf Piotr Szelążek (1865-1950). Kapłan, biskup, wygnaniec*, red. B. Karwowska, W. Rozyński, L. Zygmunt, Podkowa Leśna 2010.

¹⁴ Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944-2007*, dz. cyt., s. 40-42; P. Żurek, *Kościół rzymskokatolicki w Polsce wobec Ziemi Zachodnich i Północnych 1945-1948*, dz. cyt., s. 156-157.

ska i diecezja chełmińska) administratorem apostolskim został ks. Andrzej Wronka; w Olsztynie (polska część diecezji warmińskiej) – ks. Teodor Bensch; w Opolu – ks. Bolesław Kominek¹⁵; we Wrocławiu – ks. Karol Milik¹⁶; w Gorzowie Wielkopolskim (administratorem kamińskim, lubuskim i prałatury pilskiej) – ks. Edmund Nowicki¹⁷. Ponadto dekretami z 10 września 1945 roku prymas Polski powierzył jurysdykcję kościelną nad znajdującą się w owych granicach Polski częścią archidiecezji ołomunieckiej – ks. Bolesławowi Kominkowi, zaś nad częścią archidiecezji praskiej – ks. Karolowi Milikowi¹⁸.

Kolejny ważny moment dla kształtowania się powojennych struktur kościelnych w Polsce – jak zauważa ks. Zygmunt Zieliński – miał miejsce w roku 1950. 6 lipca rządy Polski Ludowej i NRD podpisały układ graniczny, w którym oba państwa uznały przebieg polskiej granicy zachodniej¹⁹. Tym samym władze komunistyczne osiągnęły wówczas stopień stabilizacji wystarczający, by pozwolić sobie na podejmowanie dość śmiałych decyzji – również wobec największego przeciwnika ideologicznego, jakim był Kościół katolicki. Pod pozorem dążenia do usunięcia stanu tymczasowości w administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych odsunęły od rządów wszystkich administratorów apostolskich i ich wikariuszów generalnych²⁰. Co więcej, władze państwowe zmusiły rady konsultatorów diecezjalnych do dokonania wyboru wikariuszy kapitulnych. Kandydaci zostali dobrani spośród duchownych popierających nową rzeczywistość społeczno-polityczną. Mimo tak brutalnej ingerencji czynników państwowych w sferę kompetencji władzy kościelnej, prymas Polski Stefan Wyszyński, chcąc zażegnać ewentualny rozłam w Kościele, udzielił wybranym w ten sposób wikariuszom kapitulnym swojej jurysdykcji. Wszyscy zostali bowiem 18 lutego 1951 roku

¹⁵ Zob. A. Hanich, *Ksiądz infułat Bolesław Kominek, pierwszy administrator apostolski Śląska Opolskiego (1945-1951)*, PIN-Institut Śląski w Opolu, Opole 2015.

¹⁶ J. Swastek, *Działalność pastoralna księdza infułata dr. Karola Milika, administratora apostolskiego Dolnego Śląska (1945-1951)*, w: *Represje wobec Kościoła katolickiego na Dolnym Śląsku i Opolszczyźnie, 1945-1989*, red. St. A. Bogaczewicz i S. Krzyżanowska, Wrocław 2004, s. 32-46.

¹⁷ Zob. P. Socha, *Ks. dr Edmund Nowicki jako twórca struktur organizacyjnych Kościoła gorzowskiego w latach 1945-1951*, w: *Władze wobec Kościołów i związków wyznaniowych na Środkowym Nadodrzu w latach 1945-1956*, red. E. Wojcieszek, Instytut Pamięci Narodowej, Poznań 2012, s. 83-97.

¹⁸ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, dz. cyt., s. 32; P. Żurek, *Kościół rzymskokatolicki w Polsce wobec Ziem Zachodnich i Północnych 1945-1948*, dz. cyt., s. 361.

¹⁹ Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944-2007*, dz. cyt., s. 77.

²⁰ *Komunikat prasowy Rządu o likwidacji stanu tymczasowości w administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich, Warszawa, 27 stycznia 1951 r.* w: P. Raina, *Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 1: 1945-1959, W drodze, Poznań 1994, s. 283-284; A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, dz. cyt., s. 65-66; Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944-2007*, dz. cyt., s. 78; J. Żaryn, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Neriton, Instytut Historii PAN, Warszawa 2003, s. 122-123.

mianowani jego wikariuszami generalnymi²¹. Co więcej, 27 kwietnia 1951 roku papież Pius XII, na prośbę prymasa Stefana Wyszyńskiego, mianował odwołanych przez rząd administratorów apostolskich biskupami tytularnymi²². Mieli oni zastąpić wikariuszy generalnych – ci bowiem nie posiadali święceń biskupich. Władze komunistyczne zablokowały jednak objęcie przez nich rządów. Kolejny krok wykonał prymas Polski rok później, gdy na mocy nadanych mu pełnomocnictw Stolicy Apostolskiej, 24 kwietnia 1952 roku mianował wikariuszy generalnych na tzw. Ziemiach Odzyskanych delegatami specjalnymi prymasa Polski z uprawnieniami biskupów rezydencjalnych²³.

Dopiero odwilż październikowa roku 1956 przyniosła krótkotrwałe zmiany. W poszczególnych jednostkach administracji kościelnej rządy objęli biskupi wskazani wcześniej Stolicy Apostolskiej przez prymasa Polski Stefana Wyszyńskiego²⁴. W diecezji gdańskiej rządy objął wówczas biskup Edmund Nowicki²⁵, jako biskup koadiutor *sedis datus*; w diecezji warmińskiej (Olsztyn) biskup Tomasz Wilczyński; w Administraturze Apostolskiej Śląska Opolskiego (Opole) biskup Franciszek Jop; w Administraturze Apostolskiej Dolnego Śląska (Wrocław) biskup Bolesław Kominek; w Administraturze Apostolskiej Kamieńskiej, Lubuskiej i Prałatury Pilskiej w Gorzowie Wielkopolskim biskup Teodor Bensch. Biskupi ci posiadali nadal status wikariuszy generalnych prymasa Polski, ale na mocy uprawnień nadanych im przez kardynała Stefana Wyszyńskiego dekretemi z 1 i 10 grudnia 1956 roku korzystali z uprawnień biskupów rezydencjalnych²⁶.

Taki stan rzeczy utrzymywał się również w okresie obrad Soboru Watykańskiego II (1962-1965). Jedyna zmiana, która w tym czasie nastąpiła, to nabycie przez biskupa Edmunda Nowickiego uprawnień biskupa rezydencjonalnego (odtąd już nie na mocy dekretu prymasa Polski) w związku ze śmiercią biskupa gdańskiego Karola Marii Spletta (5 marca 1964 r.)²⁷.

²¹ *List Prymasa S. Wyszyńskiego do Prezydenta B. Bieruta w sprawie organizacji kościelnej na Ziemiach Zachodnich*, w: P. Raina, *Kościół katolicki państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 1: 1945-1959, W drodze, Poznań 1994, t. 1, s. 284-285; E. K. Czaczkowska, *Kardynał Wyszyński. Biografia*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2013, s. 146-147.

²² Tamże, s. 148-149.

²³ Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944-2007*, dz. cyt., s. 79-80.

²⁴ E. K. Czaczkowska, *Kardynał Wyszyński. Biografia*, dz. cyt., s. 275.

²⁵ Zob. S. Bogdanowicz, *Edmund Nowicki – biskup gdański*, „Stella Maris”, Gdańsk 1998.

²⁶ A. Dudek, R. Gryz, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, dz. cyt., s. 111; Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944-2007*, dz. cyt., s. 109-110.

²⁷ Zob. S. Bogdanowicz, *Karol Maria Antoni Splett. Biskup gdański czasu wojny, więzień specjalny PRL*, „Stella Maris”, Gdańsk 1996.

2. TOPOGRAFIA PROJEKTU I ZASADY JEGO EDYCJI

Archiwum Archidiecezjalne Warszawskie (AAW) posiada w swoich zasobach jeden z najcenniejszych i najważniejszych zespołów archiwalnych dla poznania dziejów Kościoła katolickiego w Polsce po drugiej wojnie światowej. Jest nim zespół Sekretariatu Prymasa Polski (SPP), na który składają się materiały archiwalne ze spuścizny kolejnych prymasów Polski, w okresie ich rezydowania w Warszawie. Szczególnie istotne znaczenie mają tzw. *Wyszyniana*, a więc niezwykle bogate archiwalia kardynała Stefana Wyszyńskiego. Poniżej, w formie edycji źródłowej, zamieszczony został tekst nieznanego dotąd i niepublikowanego wcześniej pierwszego posoborowego projektu terytorialnej reorganizacji diecezji polskich. Projekt ten został zidentyfikowany podczas wspomnianej kwerendy latem 2016 roku. Dokument znajduje się w materiałach archiwalnych Komisji Głównej Episkopatu Polski (KGEP) z 1967 roku²⁸. Na potrzeby zapisów bibliograficznych Autor nadał projektowi roboczy tytuł: *Problem terytorialnej reorganizacji diecezji polskich*, który jest powtórzeniem tytułu pierwszej części projektu, a zarazem pierwszą frazą występującą w dokumencie. Tytuł ten będzie stosowany w cytowaniach oraz w literaturze przedmiotu²⁹.

W strukturze projektu wyodrębnić można następujące części: *Problem terytorialnej reorganizacji diecezji polskich*; *Podstawowe założenia projektu*; propozycje podziału kościelnego na obszarze poszczególnych 17 województw [część formalnie nie została zatytułowana – M. B]; *Zestawienie województw i diecezji*; *Reorganizacja prowincji kościelnych*; *Zestawienie prowincji kościelnych*; *Zestawienie diecezji według liczby mieszkańców*; *Wykorzystane źródła i opracowania*. Zasadniczy trzon projektu stanowi trzecia z kolei część – propozycje podziału kościelnego na obszarze poszczególnych 17 województw³⁰. Tworzą ją analiza danych demograficzno-statystycznych 17 województw, które zostały zaprezentowane w kolejności alfabetycznej. Każda z analiz obejmuje opis struktury województwa, zawierający charakterystykę warunków ludnościowych, występujące tendencje w rozwoju urbanistyczno-przestrzennym oraz przewidywane kierunki i trendy jego dalszego rozwoju. Następnie zaproponowano podział województwa na poszczególne archidiecezje i diecezje, którym przyporządkowano konkretne powiaty.

²⁸ AAW, SPP, Protokoły KGEP, II 4 22, k. 34-71, *Problem terytorialnej reorganizacji diecezji polskich*.

²⁹ Zob. M. Białkowski, *Początki odnowy posoborowej w Kościele katolickim w Polsce (do 1972 r.). Zarys wybranych problemów*, w: *Czas próby. Kościół katolicki w okresie PRL*, red. W. Polak, A. Czwołek, S. Galij-Skarbińska, Jagiellońskie Wydawnictwo Naukowe, Toruń 2017, s. 215-245.

³⁰ AAW, SPP, Protokoły KGEP, II 4 22, k. 37-64, *Problem terytorialnej reorganizacji diecezji polskich*.

Edycję źródłową projektu poprzedzono krótkim wprowadzeniem, w którym nakreślono problem przeobrażeń struktur administracyjnych Kościoła katolickiego w Polsce w rzeczywistości powojennej, do chwili rozpoczęcia prac nad dokumentem źródłowym. Na użytek niniejszej edycji dokonano tylko niezbędnych ingerencji edytorskich: tekst ujednotwiono zgodnie z zasadami współczesnej pisowni, gramatyki i ortografii, sprostowano oczywiste błędy i omyłki, wprowadzono jednolitą graficznie strukturę całości tekstu, ujednotwiono istniejące wyróżnienia, pozostawiając te, których waga odpowiadała rzeczywistemu znaczeniu tekstu. Kierowano się przy tym podstawową zasadą, w myśl której edycja ma czynić źródło czytelnym, przejrzystym i zrozumiałym dla odbiorcy³¹.

3. GENEZA I GŁÓWNE ZAŁOŻENIA PROJEKTU

Przez cały okres powojenny kwestia kompleksowego uregulowania organizacji struktur kościelnych należała do nabrzmiałych problemów Kościoła katolickiego w Polsce. Pasterskie zalecenia związane z dostosowaniem organizacji struktur kościelnych do wymogów współczesności przyniósł Sobór Watykański II. Konieczność ujęcia na nowo zagadnień tak fundamentalnych dla życia Kościoła, jak urząd biskupa; stosunek urzędu biskupa do całego Kościoła, w szczególności zaś do Biskupa Rzymskiego; relacje z własnym Kościołem partykularnym oraz relacje z innymi braćmi w biskupstwie była dla ojców soborowych faktem absolutnie oczywistym³². Oczywistym tym bardziej, że uchwalona 18 listopada 1964 roku Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* wyznaczyła nowe kierunki współczesnej eklezjologii katolickiej³³. Swego rodzaju uzupełnieniem – dopowiedzeniem *Lumen gentium* jest dekret *Christus Dominus* o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele. Prace nad jego ostatecznym tekstem trwały dość długo. Finał nastąpił dopiero w trakcie obrad IV sesji Soboru Watykańskiego II. 6 października 1965 roku miało miejsce ostatnie głosowanie nad całością tekstu, a 28 października 1965 roku dekret *Christus Dominus* został przyjęty przez sobór. 2319 ojców soborowych głosowało za jego przyjęciem, 2 było przeciwko, 1 głos – nieważny³⁴. To

³¹ J. Tandecki, K. Kopiński, *Edytorstwo źródeł historycznych*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2014, s. 203-214.

³² Zob. G. Philips, *L'Église et son mystère au deuxième Concile du Vatican. Histoire, texte et commentaire de la Constitution Lumen Gentium*, Desclée et Cie, Paris 1967-1968, t. 1-2.

³³ R. Skrzypczak, *Kościół jako Misterium, Communio i Missio. Przejrzysta wizja eklezjologii katolickiej 40 lat po soborowej konstytucji „Lumen gentium”*, „Warszawskie Studia Teologiczne” XVII/2004, s. 167-184; tegoż, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium” – „zwoznik Soboru”*, w: „Radość i nadzieja, smutek i trwoga...” *Sobór Watykański II z perspektywy półwiecza*, red. M. Białkowski, Dom Wydawniczy Margrafen, Toruń 2016, s. 25-46.

³⁴ B. Bejze, *Kronika Soboru Watykańskiego II*, Biblioteka Tygodnika Katolickiego „Niedziela”, Częstochowa 2000, s. 68-69; A. Michalik, *Odkryć Sobór: Szkic historyczno-teologiczny Soboru*

właśnie w tym dokumencie Sobór Watykański II zaleca odnowę struktur kościelnych. Zagadnieniu temu poświęcono dwa obszernie punkty (22 i 23) w rozdziale II, zatytułowanym *Biskupi w stosunku do Kościołów partykularnych, czyli diecezji*. W punkcie 22 czytamy, że należy możliwie szybko dokonać właściwego podziału (poprzez podział, rozczłonkowanie bądź zespolenie), tak by biskupi skuteczniej pełnili swe pasterskie obowiązki, a zarazem aby przynosiło to korzyści duchowieństwu i wiernym. Z kolei w punkcie 23 określono kryteria, jakimi należy kierować się przy dokonywaniu nowego podziału³⁵.

Idąc za głosem nauczania soborowego – najprawdopodobniej już wiosną 1966 roku – w polskim episkopacie podjęto prace przygotowawcze, których zwieńczeniem miał być projekt reorganizacji Kościoła w Polsce. W protokole z posiedzenia Komisji Głównej Episkopatu Polski w dniu 8 marca 1966 roku znalazł się bowiem zapis: „Trzeba także pomyśleć o Komisji dla rewizji granic diecezji w związku z dekretem: *De regime Episcoporum in Ecclesia*”³⁶.

Projekt – jak można sądzić z poprzedzającej go korespondencji – najprawdopodobniej powstał w środowisku wrocławskim. Być może był efektem pracy specjalnego zespołu naukowców (demografów, urbanistów, kartografów, ekonomistów i socjologów) pracujących pod patronatem arcybiskupa Bolesława Kominka. Środowisko naukowe Wrocławia bowiem już wcześniej wspierało swojego arcybiskupa w pracach studyjnych. Tak było w przypadku przygotowanego przez przyszłego kardynała – we współpracy m.in. z ks. prof. Eugeniuszem Tomaszewskim – projektu *Konstytucji duszpasterskiej o Kościoły w świecie współczesnym*, *Gaudium et spes*³⁷. Trzeba też pamiętać, że wrocławski hierarcha od końca lat pięćdziesiątych XX wieku kierował pracami Komisji Duszpasterskiej Konferencji Episkopatu Polski³⁸, a od połowy lat sześćdziesiątych – po powołaniu Komisji Apostolstwa Świeckich – Komisją Duszpasterstwa Ogólnego³⁹. Przewodniczenie temu gremium pozwalało na nawiązanie szerokich kontaktów oraz przeprowadzenie licznych konsultacji⁴⁰. Niewątpliwie celem „ukrytym” projektu było

Watykańskiego II, Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej „Biblos”, Tarnów 2006, s. 30; M. Białkowski, *Wokół Soboru Watykańskiego II. Studia i szkice*, Dom Wydawniczy Margrafen, Toruń 2016, s. 75.

³⁵ H. Muszyński, *Wprowadzenie do dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościoły*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2002, s. 211-235.

³⁶ AAW, SPP, Protokoły KGEP, II 4 21, k. 38, *Protokół Komisji Głównej*, Warszawa, 8 marca 1966 r.

³⁷ Relacja ustna ks. prof. Józefa Patera, maj 2017 r.

³⁸ AAW, SPP, Protokoły KEP, 4 190, k. 203, *Protokół 61. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski*, Warszawa, 22 czerwca 1960 r.

³⁹ Relacja ustna ks. prof. Jana Kruciny, maj 2017 r.

⁴⁰ W 1970 r. w skład Komisji Duszpasterstwa Ogólnego wchodziło m.in. wielu ordynariuszy: kardynał Karol Wojtyła, biskup Franciszek Jop, biskup Wilhelm Pluta, biskup Jerzy Ablewicz, biskup Stefan Bareła, biskup Ignacy Tokarczuk, biskup Herbert Bednorz, biskup Józef Rozwa-

uregulowanie polskiej administracji kościelnej na Ziemiach Zachodnich i Północnych. W konsekwencji powstało studium obejmujące całość terytorium PRL. Uznanie budzi wykorzystanie dostępnych wówczas najnowszych danych statystycznych, co znacznie podnosi jego wartość merytoryczną.

Najprawdopodobniej prace nad projektem zintensyfikowano – latem 1967 roku – gdy doszło do nominacji czterech administratorów apostolskich *ad nutum Sanctae Sedis* dla Wrocławia, Gorzowa Wielkopolskiego, Opola i Olsztyna⁴¹. Wykorzystanie – jako podstawy – do opracowania niniejszego projektu szeregu wydawnictw statystycznych opublikowanych w 1967 roku pozwala na określenie czasu powstania źródła na drugą połowę roku 1967. Dokument na pewno musiał być ukończony na początku listopada 1967 roku, skoro pismem z 10 listopada tego roku arcybiskup Bolesław Kominek zwracał się do prymasa Polski o umieszczenie sprawy projektu w programie obrad Komisji Głównej Konferencji Episkopatu Polski⁴². Istotnie, podczas posiedzenia tego kolegiального ciała – 22 listopada 1967 roku – projekt został zaprezentowany przez arcybiskupa Bolesława Kominka. Z naniesionych odrębnych uwag kardynała Stefana Wyszyńskiego wynika, że nie spotkał się on z aprobatą członków Komisji Głównej. Prymas Polski zanotował: „K[omisja] Gł[ówna] stoi na stanowisku, że projekt jest zbyt a/ oderwany od historycznych stolic biskupich, b/ że nie bierze pod uwagę warunków geogr[aficznych] i komunikacyjnych” i na marginesie: ‘nieaktualne, do akt’⁴³.

Jakie zatem radykalne założenia niósł ze sobą projekt reorganizacji diecezji polskich poddany pod dyskusję na posiedzeniu Komisji Głównej Episkopatu Polski późną jesienią 1967 roku?

Podstawowe założenia projektu nie pozbawiają wątpliwości, że mamy do czynienia z zupełnie nowym podziałem administracyjnym Kościoła, w znacznej części zrywającym nie tylko z dotychczasową strukturą, ale i z wielowiekową tradycją. Najbardziej szokujący jest fakt, że za podstawę terytorialnej reorganizacji diecezjalnej przyjęto istniejący podział administracyjny państwa. Należy bowiem przypomnieć, że istniejący w Polsce po 1945 roku podział struktur kościelnych – poza obszarem tzw. Ziemi Odzyskanych – w przypadku wielu diecezji korespondował z podziałem administracyjnym Drugiej Rzeczypospolitej (zwłaszcza do zmian przeprowadzonych w dniu 30 października 1938 r.). Tymczasem władze komunistyczne w okresie lat 1945-1957 dokonały kilku większych

dowski, biskup Jan Mazur. Zob. AAW, SPP, Protokoły KEP, II 4 246, k. 33, *Organa Konferencji Episkopatu Polski*, stan na dzień 16 stycznia 1970 r. Komisja Episkopatu do spraw Duszpasterstwa Ogólnego.

⁴¹ AAW, SPP, Protokoły KEP, II 4 232, k. 56-57, *Protokół 103. Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski*, Warszawa, 15-16 czerwca 1967 r.

⁴² AAW, SPP, Protokoły KGEP, II 4 22, k. 33, *Pismo arcybiskupa Bolesława Kominka do kardynała Stefana Wyszyńskiego*, Wrocław, 10 listopada 1967 r.

⁴³ Tamże.

i kilkudziesięciu mniejszych reform w podziale administracyjnym Polski⁴⁴. Wskazać można kilka zasadnych etapów zmian, choć – jak już wspomniano – punktem wyjściowym było przywrócenie przedwojennego podziału administracyjnego. Pierwszych zmian i kilkudziesięciu korekt dokonywano od sierpnia 1944 do czerwca 1946, kolejne dwie duże reformy miały miejsce 28 czerwca 1950 oraz 1 stycznia 1957 roku. W tym czasie przeprowadzono jeszcze kilkadziesiąt drobnych zmian przynależności oraz przebiegu granic powiatów⁴⁵. Podział administracji państwowej w żaden sposób nie pokrywał się z podziałami struktur kościelnych. Zilustrujmy tę sytuację przykładami. W dekadzie lat sześćdziesiątych XX wieku na terenie województwa bydgoskiego (w granicach do 1 czerwca 1975 r.) znajdowały się większe lub mniejsze części aż czterech struktur kościelnych: archidiecezji gnieźnieńskiej, diecezji chełmińskiej, diecezji płockiej i diecezji włocławskiej. Jednocześnie w tym samym czasie diecezja chełmińska rozciągała się na obszarze trzech województw: gdańskiego, bydgoskiego i olsztyńskiego. Podobnie diecezja włocławska znajdowała się w granicach trzech województw: bydgoskiego, łódzkiego i poznańskiego.

Poszukiwano więc rozwiązań, które umożliwiały dostosowanie się do ówczesnych warunków. W posoborowym projekcie zalecano, by granice diecezji – w miarę możliwości – pokrywały się z granicami województw, bądź wyznaczano granice kilku diecezji w ramach jednego województwa. Ustalono, że górną granicą zaludnienia diecezji będzie liczba około miliona mieszkańców⁴⁶. Za przyjęciem takich założeń stały oczywiście przesłanki wynikające z realizmu politycznego, a nawet pewnej racjonalności, jakimi kierowali się autorzy projektu. Uznano bowiem fundamentalne znaczenie – dla działalności duszpasterskiej – sieci dróg, komunikacji autobusowej i kolejowej. Podkreślano ponadto, że najważniejszą jest taka sytuacja, gdy diecezja podlega tylko jednej władzy terytorialnej⁴⁷. W praktyce miało to zapewne doprowadzić do sytuacji, w której biskup ordynariusz – w relacjach z władzami państwowymi – kontaktowałby się tylko z jednym wojewodą bądź jednym I sekretarzem KW PZPR. Z perspektywy trudnych doświadczeń Kościoła katolickiego w PRL założenie to miało ułatwić, usprawnić i unowocześnić mechanizmy zarządzania diecezją, w szczególności zaś przyspieszyć procesy decyzyjne w ramach kształtowanej przez biskupa ordynariusza polityki kadrowej. Wybór miast na siedzibę diecezji nie miał podlegać wyłącznie kryterium geograficznemu, ale przede wszystkim demograficznemu i ekonomicznemu.

⁴⁴ Zob. np. R. Sudziński, *Kształtowanie się granic i podziału administracyjnego województwa pomorskiego (bydgoskiego) w latach 1945-1950*, „Zapiski Historyczne”, t. 38, 1973, z. 2, s. 51-80.

⁴⁵ T. Dziki, *Podziały administracyjne Polski w latach 1944-1998. Z badań nad ustrojem ziem polskich XIX i XX w.*, „Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość”, t. 10(2013), s. 433-443.

⁴⁶ AAW, SPP, Protokoły KGEP, II 4 22, k. 36, *Problem terytorialnej reorganizacji diecezji polskich*.

⁴⁷ Tamże.

4. PROPONOWANE NOWATORSKIE ROZWIĄZANIA

Projekt zawiera bardzo szczegółowe, precyzyjne dane demograficzne, w tym zestawienia powiatów, wchodzących w skład poszczególnych archidiecezji i diecezji. Ciekawe są również analizy poszczególnych województw oraz proponowanych na ich obszarze archidiecezji i diecezji. Dokument zakładał podział terytorium Polski na siedem prowincji kościelnych⁴⁸:

- metropolię gdańską (archidiecezja gdańska, diecezja koszalińska, diecezja olsztyńska, diecezja szczecińska);
- metropolię gnieźnieńską (archidiecezja gnieźnieńska, diecezja bydgoska=chełmińska, diecezja kaliska, diecezja Poznań miasto, diecezja włocławska);
- metropolię katowicką (archidiecezja katowicka, diecezja częstochowska, diecezja gliwicka);
- metropolię krakowską (archidiecezja Kraków miasto, diecezja jaworznicka, diecezja kielecka, diecezja radomska=sandomierska, diecezja tarnowska);
- metropolię lubelską (archidiecezja lubelska, diecezja białostocka, diecezja przemyska, diecezja rzeszowska, diecezja zamojska=chełmska);
- metropolię warszawską (archidiecezja Warszawa miasto, diecezja Łódź miasto, diecezja piotrkowska, diecezja płocka [Warszawa – Zachód], diecezja siedlecka [Warszawa – Wschód]);
- metropolię wrocławską (archidiecezja wrocławska, diecezja gorzowska, diecezja legnicka, diecezja opolska).

Przechodząc do analizy szczegółowej projektu z listopada 1967 roku podkreślić należy, że zawiera on – poza „rewolucyjnymi” założeniami metodologicznymi – kilka innych interesujących propozycji:

1. Zniesienie arcybiskupstwa w Poznaniu, a zarazem erygowanie stolic arcybiskupich w Gdańsku, Katowicach i Lublinie. Absolutnie wyjątkowym tworem geograficznym byłaby metropolia lubelska, która miała obejmować cały pas ściany wschodniej – od Białegostoku na północy, aż po Rzeszów i Przemyśl na południu.
2. Likwidację formalnie istniejących – w granicach PRL – reliktywów metropolii lwowskiej i wileńskiej, a tym samym ostateczne zerwanie historycznych więzów Kościoła w Polsce z obszarem Kresów Wschodnich.
3. „Likwidację” diecezji chełmińskiej (a na pewno radykalną zmianę jej granic oraz pozabawienie stołeczności Pelplina na rzecz Bydgoszczy lub Torunia⁴⁹); zniesienie diecezji łomżyńskiej; zniesienie administratury apostolskiej w Dro-

⁴⁸ AAW, SPP, Protokoły KGEP, II 4 22, k. 64-67, *Problem terytorialnej reorganizacji diecezji polskich*.

⁴⁹ AAW, SPP, Protokoły KGEP, II 4 22, k. 39, *Problem terytorialnej reorganizacji diecezji polskich*.

hiczynie⁵⁰; zniesienie administratury apostołskiej w Lubaczowie (choć następcą tej ostatniej administratury apostołskiej byłaby nowa diecezja zamojska=chełmska)⁵¹, utratę stołeczności przez Sandomierz na rzecz Radomia.

4. Powstanie aż czterech diecezji miejskich, ograniczonych terytorialnie do obszaru samego miasta: diecezja Poznań miasto (603 300 mieszkańców)⁵²; archidiecezja Kraków – miasto (w zależności od wariantu od 705 900 mieszkańców do 932 900 mieszkańców)⁵³; diecezja Łódź – miasto (985 300 mieszkańców)⁵⁴; archidiecezja Warszawa – miasto (1 736 600 mieszkańców)⁵⁵. Zastanawiające jest przy tym, że w grupie wyodrębnionych miast pominięto Wrocław. Archidiecezja wrocławska miała obejmować miasto Wrocław oraz siedemnaście okolicznych powiatów, zamieszkałych łącznie przez 1 396 600 mieszkańców.
5. Utworzenie nowych diecezji: gliwickiej, jaworznickiej, kaliskiej, koszalińskiej, legnickiej, piotrkowskiej, szczecińskiej, zamojsko=chełmskiej i ewentualnie bydgoskiej (w przypadku rezygnacji z zachowania nazwy: chełmińska).
6. Mimo propozycji likwidacji kilku stolic biskupich, w bardzo małych ośrodkach (Drohiczyn, Lubaczów, Pelplin, Sandomierz), nie udało się całkowicie wyeliminować problemu znaczącego zróżnicowania pod względem liczby mieszkańców stolic biskupich. Pomijając cztery diecezje/archidiecezje wielkomiejskie do największych stolic diecezji/archidiecezji, które nie miałyby statusu wydzielonej jednostki administracji kościelnej należały: Wrocław (481 000 mieszkańców), Gdańsk (324 300 mieszkańców), Szczecin (317 700 mieszkańców) oraz Katowice (286 600 mieszkańców). Z kolei najmniejszymi ośrodkami, które miałyby zostać stolicami diecezji byłyby: Zamość (30 800 mieszkańców) lub Chełm (34 900 mieszkańców), Siedlce (35 800 mieszkańców), Gniezno (47 700 mieszkańów) i Przemyśl (50 400 mieszkańców).

Projekt z listopada 1967 roku miał więc charakter kompleksowy: przebudowywał strukturę większości metropolii; w znacznym stopniu zmniejszał dysproporcje pomiędzy poszczególnymi diecezjami; zmierzał do całościowego uregulowania polskiej administracji kościelnej na tzw. Ziemiach Odzyskanych; rozwiązywał kwestię administratur apostołskich archidiecezji lwowskiej i archidiecezji wileńskiej, których stolice znajdowały się na terytorium Związku Sowieckiego.

Pod koniec obrad Komisji Głównej Konferencji Episkopatu Polski wrocławski hierarcha dokonał podsumowania prac nad projektem. W protokole zapisano:

⁵⁰ AAW, SPP, Protokoły KGEP, II 4 22, k. 37, *Problem terytorialnej reorganizacji diecezji polskich*.

⁵¹ AAW, SPP, Protokoły KGEP, II 4 22, k. 50, *Problem terytorialnej reorganizacji diecezji polskich*.

⁵² AAW, SPP, Protokoły KGEP, II 4 22, k. 54, *Problem terytorialnej reorganizacji diecezji polskich*.

⁵³ AAW, SPP, Protokoły KGEP, II 4 22, k. 47, *Problem terytorialnej reorganizacji diecezji polskich*.

⁵⁴ AAW, SPP, Protokoły KGEP, II 4 22, k. 51, *Problem terytorialnej reorganizacji diecezji polskich*.

⁵⁵ AAW, SPP, Protokoły KGEP, II 4 22, k. 58, *Problem terytorialnej reorganizacji diecezji polskich*.

„Referuje arcybiskup Kominek, który sam stwierdza, że problem jeszcze bardzo niedojrzały i nie jest do końca przemyślany, dlatego propozycje nie są dopracowane, chodzi o zasygnalizowanie problemu podziału administracyjnego diecezji w Polsce. W dyskusji podkreślono, by zająć się najpierw terenem Ziemi Zachodnich, a potem Polską centralną. Zasadniczy błąd projektu to, że odchodzi się od dawnych siedzib, zrywa się z tradycją, gotowymi urządzeniami. Przenoszenie stolic biskupich prawie że niemożliwe w dzisiejszych warunkach ekonomicznych. Niektóre koncepcje b[ardzo] śmiałe”⁵⁶. Zatem przyczyny obiektywne, takie jak: zerwanie z historycznymi siedzibami stolic biskupich, brak międzynarodowego uregulowania przynależności do Polski tzw. Ziemi Odzyskanych, a przede wszystkim przewidywane protesty władz państwowych i problemy natury ekonomicznej-financej sprawiły, że dokument nie został wniesiony do porządku obrad zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu Polski, a dalsze prace studyjne zostały wstrzymane⁵⁷.

TEKST ŹRÓDŁOWY

1967 r., Warszawa, AAW, SPP, protokoły Komisji Głównej Episkopatu Polski z 1967 r. Dokument papierowy na 38 stronach. Pismo maszynowe, czcionka czarna humanistyczna, stan zachowania bardzo dobry.

Problem terytorialnej reorganizacji diecezji polskich

Sprawą terytorialnej reorganizacji diecezji zajmował się Drugi Sobór Watykański⁵⁸ w dekrecie *Christus Dominus*⁵⁹. „Skuteczne wykonywanie obowiązków

⁵⁶ AAW, SPP, Protokoły KGEP, II 4 22, k. 77, *Protokół Komisji Głównej*, Warszawa, 22 listopada 1967 r.

⁵⁷ W czerwcu 1970 r. pojawił się jednak kolejny projekt – tym razem ograniczony tylko do administratury apostolskiej w Gorzowie Wielkopolskim. Biskup Wilhelm Pluta wnioskował wówczas o jej podział na trzy diecezje. Papież przychylnie ustosunkował się do tej propozycji już w listopadzie 1970 r. Ostatecznie sugestia dotycząca podziału została spełniona dwa lata później w bulli Pawła VI *Episcoporum Poloniae coetus*. Zob. AAW, SPP, *Protokoły KGEP*, II 4 25, k. 75, *Protokół Komisji Głównej*, Warszawa, 16 czerwca 1970 r.; AAW, SPP, *Protokoły KGEP*, II 4 25, k. 104-105, *Protokół Komisji Głównej*, Warszawa, 24 listopada 1970 r.

⁵⁸ Sobór Watykański II – XXI Sobór Powszechny zwołany i otwarty przez papieża Jana XXIII, kontynuowany i zamknięty przez Pawła VI. Obradował podczas czterech jesiennych sesji w latach 1962-1965. Jego owocem jest m.in. odnowa liturgiczna i nowa ekkleziologia, awans świeckich oraz ożywcze impulsy w ruchu ekumenicznym. Ojcowie soborowi przyjęli łącznie 16 dokumentów: 4 konstytucje, 9 dekretów i 3 deklaracje.

⁵⁹ Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele – dokument Soboru Watykańskiego II przyjęty podczas IV sesji soborowej 28 października 1965 r. Podejmuje kwestie władzy i zadań biskupa w Kościele, relacji biskupa ze Stolicą Apostolską oraz Kościołem partykularnym, współpracy pomiędzy biskupami, w ramach soborów, synodów oraz konferencji biskupów.

przez biskupa – i najdoskonalsza służba dla sprawy zbawienia Ludu Bożego” postulują zdaniem Soboru rewizję dotychczasowych granic. „Św[ięty] Sobór postanawia, **żeby jak najprędzej**, o ile wymaga tego dobro dusz, poddano rozgraniczenie diecezji roztropnej rewizji” (art. 22) – Zwłaszcza w diecezjach, w których znajdują się wielkie miasta wskazana jest taka rewizja.

Oto wytyczne, jakimi należy się kierować podejmując zadanie rewizji granic diecezjalnych:

- 1) Każda diecezja powinna stanowić terytorialnie jeden obszar. Należy każdej diecezji zapewnić organiczną jedność co do osób, funkcji i urzędzeń.
- 2) Przy podziale i reorganizacji należy brać pod uwagę granice państwowe, względy psychologiczne, ekonomiczne, geograficzne i historyczne.
- 3) Obszar terenu powinien umożliwić biskupowi osobiste sprawowanie sakralnych czynności, wizytacji biskupich i koordynowanie wszystkich dzieł apostołskich w diecezji.
- 4) Każda diecezja winna posiadać dostateczną liczbę przygotowanych do swoich zadań kapłanów.

Wykonanie rewizji granic diecezjalnych powierza dekret Konferencjom Episkopatów, po wysłuchaniu Ordynariuszów, których terenu rewizja dotyczy. Powzięte uchwały wymagają zatwierdzenia przez Stolicę Apostolską (art. 23, 24).

Granice diecezji polskich od dawna wymagają rewizji. Szybki rozwój ekonomiczny wielu regionów całkowicie przekształca socjologiczny obraz niektórych diecezji. Wiele miast pod względem demograficznym wykazuje tak raptowny rozwój, że stanowić powinny odrębne diecezje, o ile należycie spełniać mają wytyczone przez II Sobór Watykański zadania apostołskie.

Również sytuacja polityczna postuluje zmianę granic diecezjalnych. Po wojnie wielkie obszary, zaludnione przedtem inną ludnością – inną narodowościowo i wyznaniowo – w następstwie wojny wyludniły się całkowicie. Nieraz obszary takie, które nie miały wcale albo miały znikomą tylko ludność katolicką, dziś zaludnione są prawie wyłącznie katolickim ludem, który kiedyś zorganizowany był w jednostkach administracyjnych Kościoła dziś już nie istniejących, albo istniejących w postaci karłowatych relikwów tych wielkich kiedyś diecezji i metropolii. I te relikty po jednej stronie i nowe diecezje po drugiej, które pochłonęły ten napływ ludności, z czasów dawnych zachowały tylko nazwy. Najlepszym tego wyrazem jest dzisiejsza diecezja olsztyńska, zwana kiedyś warmińską. Diecezja warmińska⁶⁰ *de iure* rozciągała swoje władanie na cały obszar dawniejszych ‘Prus

⁶⁰ Diecezja warmińska – jedna z trzech historycznych diecezji erygowanych w 1243 r. na obszarze pogańskich Prus. Jej historycznymi stolicami były kolejno: Braniewo (do 1341 r.), Orneta (1341-1350), Lidzbark Warmiński (1350-1795) oraz Frombork (1795-1945). W latach 1243-1566 podlegała metropolii ryskiej. W latach 1566-1930 bezpośrednio podlegała pod Stolicę Apostolską. Od 1930 r. podlegała metropolii wrocławskiej. Po drugiej wojnie światowej uległa podziałowi – północna część znalazła się w granicach Związku Sowieckiego, południowa zaś Polski. Część

Wschodnich’, *de facto* działała na małym tylko odcinku tego obszaru, bo tam przeważali protestanci. Dzisiejsza diecezja olsztyńska⁶¹ nie rozciąga się na cały obszar ‘Prus Wschodnich’, ale działa *de facto* na rozległych obszarach, zamieszkałych dawniej wyłącznie przez protestantów, a zatem wtedy niedostępnych dla hierarchii Kościoła katolickiego. Diecezji ‘białostockiej’⁶² nigdy nie było, jest reliktem archidiecezji wileńskiej⁶³, nie istniejącej już w dawnych granicach. Podobnym szczątkiem jest tzw. diecezja drohiczyńska, o której też nikt nie wie, skąd się wzięła i kiedy powstała⁶⁴. Na terenie województwa białostockiego natomiast znajduje się siedziba diecezji łomżyńskiej, która posiada swoje tereny w granicach dwu województw.

Czy w tym wypadku nie byłyby na miejscu fuzja jednostek, czy półjednostek, w jeden cały, solidny organizm, o możliwościach rozwojowych w dzisiejszej rzeczywistości? – Rozumiem pietyzm dla historii, ale nie rozumiem braku wczuwania się w potrzeby dzisiejszego człowieka. To wygląda trochę na pobojowisko nieuporządkowane jeszcze po dawno minionej wojnie.

W Niemczech Zachodnich⁶⁵, które nie mają jeszcze prawnie uporządkowanych granic ani na wschodzie ani na zachodzie, utworzono ze względów duszpasterskich

polską w 1972 r. papież Paweł VI podporządkował metropolii warszawskiej. Od 1992 r. istnieje metropolia warmińska, której podporządkowane są diecezje sufraganalne: elbląska i ełcka.

⁶¹ Ścisłej administratura apostolska w Olsztynie – administratura apostolska diecezji warmińskiej utworzona w 1945 r. na południowym obszarze diecezji warmińskiej włączonym w granice Polski. Siedzibą administratora apostolskiego był Olsztyn. W 1972 r. papież Paweł VI w miejsce administratury apostolskiej erygował diecezję warmińską, która została włączona do metropolii warszawskiej.

⁶² Ścisłej administratura apostolska w Białymstoku – administratura apostolska archidiecezji wileńskiej utworzona w 1945 r. na pozostawionym Polsce fragmencie terytorium archidiecezji wileńskiej. Siedzibą arcybiskupa wileńskiego oraz kurii metropolitalnej był Białystok. Kolejni administratorzy apostolscy w Białymstoku formalnie byli rządcami archidiecezji wileńskiej i wielokrotnie wysyłali swoich emisariuszy na terytorium sowieckie, w celu wykonywania uprawnień kanonicznych. W 1991 r. papież Jan Paweł II w miejsce administratury apostolskiej powołał diecezję białostocką, a w 1992 r. utworzona została metropolia białostocka.

⁶³ Archidiecezja wileńska – archidiecezja erygowana w 1925 r. z istniejącej od 1388 r. diecezji wileńskiej. W skład metropolii wileńskiej, oprócz arcybiskupstwa wileńskiego wchodziły dwie diecezje sufraganalne: łomżyńska i pińska. W 1945 r. wschodnia część archidiecezji wraz ze stolicą w Wilnie znalazła się w granicach Związku Sowieckiego (Litewskiej SRR i Białoruskiej SRR). Od śmierci arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego w 1955 r. formalnie aż do 1991 r. katedra archidiecezji wileńskiej wakowała. W 1989 r. papież Jan Paweł II mianował ks. Julijonasa Steponavičiusa arcybiskupem wileńskim. Formalnie arcybiskupstwo wileńskie zostało odnowione w 1991 r.

⁶⁴ Ścisłej administratura apostolska w Drohiczyźnie – administratura apostolska diecezji pińskiej w Drohiczyźnie utworzona z zachodniego skrawka diecezji pińskiej, który w 1945 r. pozostał w granicach Polski. Formalnie podlegała metropolii wileńskiej. W 1991 r. papież Jan Paweł II proklamował utworzenie diecezji drohiczyńskiej, co formalnie nastąpiło w 1992 r. Jest diecezją sufraganalną metropolii białostockiej.

⁶⁵ Chodzi o Republikę Federalną Niemiec.

nową diecezję w Essen⁶⁶, dzieląc ogromną rozmiarami i zaludnieniem diecezję kolońską⁶⁷. Czy tylko my, Polacy, nie mamy prawa uporządkowania terenu, który dawno o takie uporządkowanie woła?

Z tych myśli zrodził się projekt nowego zorganizowania administracji kościelnej na terenie Polski. Projekt dyskusyjny. Powinno się dyskutować na ten temat, chodzi bowiem o problem obchodzący wszystkich, którzy należą do Kościoła katolickiego w Polsce.

Podstawowe założenia projektu

- 1) Jako podstawę terytorialnej reorganizacji diecezjalnej przyjęto istniejący podział administracyjny państwa. Jednostką podstawową organizacji jest województwo. W planowaniu gospodarczym każde województwo stanowi samodzielną jednostkę ekonomiczną, osobny region rozwoju ekonomicznego, w którego granicach kształtuje się postęp ekonomiczny, który z kolei wywiera wpływ na warunki socjologiczne w tym rejonie.

Diecezja w swoim działaniu uzależniona jest od szeregu ustaw i rozporządzeń administracyjno-państwowych. Wskazane jest, żeby diecezja w tych relacjach z władzą państwową zależna była od jednej tylko władzy terytorialnej.

O ile to możliwe, granice diecezji powinny się pokrywać z granicami województwa. Kiedy warunki demograficzne domagają się podziału terenu, części składowe województwa stanowiące dwie albo kilka diecezji w miarę możliwości nie powinny wykraczać poza granice jednego województwa.

- 2) Podział terenu powinien brać pod uwagę istniejącą w regionie sieć komunikacji (kolej, autobusy).
- 3) Nieodzowną podstawą reorganizacji terenowej są warunki demograficzne. Jako zasadę przyjęto górny pułap zaludnienia jednej diecezji w granicach mniej więcej jednego miliona ludności. Postuluje się osobne biskupstwa dla wielkich miast, o zaludnieniu powyżej pół miliona.

Siedzibą diecezji powinno być miasto, stanowiące centrum regionu, nie konieczne geograficzne, ale ekonomiczne i demograficzne. Nie zmienia się siedziby tradycyjnej diecezji, jeśli w terenie nie ma miasta o lepszych walorach funkcjonalnych.

- 4) Gdzie to tylko możliwe, nawiązuje się do istniejących granic diecezjalnych.
- 5) Projekty zestawione są w porządku alfabetycznym wedle nazw województw. Dane statystyczne wzięto z oficjalnych państwowych *Roczników Statystycznych*. W obrębie diecezji operuje się nazwami, przyjętymi z *Roczników Statystycz-*

⁶⁶ Diecezja Essen została erygowana przez papieża Piusa XII 23 lutego 1957 r. Jej terytorium zostało wydzielone z obszaru archidiecezji kolońskiej, której stała się sufraganią.

⁶⁷ Ściślejszą archidiecezję kolońską – archidiecezja w Niemczech, erygowana jako diecezja w II w., od VIII w. ma status metropolii. W skład metropolii, oprócz arcybiskupstwa kolońskiego wchodzi diecezje sufraganealne: Aachen, Essen, Limburg, Münster, Trier.

nych. Diecezje reorganizuje się powiatami, operuje się liczbą ludności, nie wyznawców. Sprawa wewnętrznej organizacji kościelnej poszczególnych diecezji wedle dekanatów i wyznawców jest kwestią późniejszą, aktualną po dokonanej już rewizji granic terytorialnych diecezji.

1. Województwo białostockie

Jest to czwarte co do obszaru województwo, po warszawskim, poznańskim i lubelskim, liczące 23.146 km². Liczba mieszkańców – 1.169.000 nie uzasadnia jednak podziału regionu na dwie diecezje, w Białymstoku mieszka 142.100 osób, w powiecie białostockim 91.900. Łącznie 234.000. Miasto w województwie najludniejsze, inne o znacznie mniejszej liczbie mieszkańców, to:

Elk – 24.700 mieszkańców,

Łomża – 22.800 mieszkańców,

Suwałki – 22.300 mieszkańców.

W terenie znajdują się trzy diecezje – łomżyńska, drohiczyńska i białostocka. Nadto położone są w granicach województwa białostockiego trzy powiaty diecezji olsztyńskiej – Elk, Gołdap i Olecko. Dwa powiaty diecezji łomżyńskiej, położone w województwie warszawskim – Ostrów Mazowiecka i Ostrołęka, w projekcie objęte zostały reorganizacją terenu warszawskiego. Ostrołękę przyłączono do Płocka, Ostrów Mazowiecką do Siedlec.

W obrębie województwa białostockiego przewiduje projekt fuzję trzech diecezji: białostockiej, drohiczyńskiej i łomżyńskiej w jedną, białostocką, z przyłączeniem do diecezji białostockiej zreorganizowanej trzech powiatów diecezji olsztyńskiej: Elk, Gołdap, Olecko. W Łomży i Drohiczynie ze względów psychologicznych można by ustanowić wikariuszy biskupich. Seminarium Duchowne w Łomży przejęłoby obowiązki wykształcenia kleryków dla całej diecezji.

Choć względy historyczne przemawiałyby za utrzymaniem diecezji łomżyńskiej, względy geograficzne i ekonomiczne przemawiają raczej za Białymstokiem jako siedzibą diecezji. Białystok jest jednym z miast najintensywniej przebudowywanych po wojnie, dużym ośrodkiem przemysłu włókienniczego, metalowego, drzewnego, rolno-spożywczego. Ważny to węzeł kolejowy i drogowy, siedziba szkół wyższych, centrum turystycznego rejonu Puszczy Knyszyńskiej. Historyczne tradycje dawnego arcybiskupstwa wileńskiego przeniosły się na to miasto.

Diecezja białostocka

1. Augustów powiat	45.400
2. Białystok miasto	142.100
3. Białystok powiat	91.900
4. Bielsk Podlaski powiat	72.800
5. Dąbrowa Białostocka powiat	34.900
6. Elk powiat	50.300

7. Gołdap powiat	24.500
8. Grajewo powiat	50.800
9. Hajnówka powiat	59.000
10. Kolno powiat	56.800
11. Łapy powiat	36.300
12. Łomża miasto	22.800
13. Łomża powiat	57.000
14. Mońki powiat	50.400
15. Olecko powiat	32.800
16. Sejny powiat	21.600
17. Siemiatycze powiat	69.800
18. Sokółka powiat	60.400
19. Suwałki miasto	22.300
20. Suwałki powiat	44.300
21. Wysokie Mazowieckie powiat	50.500
22. Zambrów powiat	43.000
Przyrost ludności od roku 1962	29.300

	1.169.000

2. Województwo bydgoskie

Liczba mieszkańców województwa wynosi 1.855.000 osób. W liczbie tej partycypują trzy diecezje – gnieźnieńska, chełmińska i włocławska. Włocławek sytuowany jest w granicach województwa, siedziba diecezji chełmińskiej położona w granicach województwa gdańskiego, gnieźnieńskiej w województwie poznańskim.

Województwo to odznacza się wielką prężnością ekonomiczną. W tempie szybkim posuwa się rozwój miast Bydgoszczy i Torunia, w tempie trochę mniejszym Włocławka. Każda z trzech diecezji posiadających swoje tereny w granicach województwa bydgoskiego, posiada takie również poza jego granicami – chełmińska w województwie gdańskim, gnieźnieńska w poznańskim, włocławska w łódzkim. Obszar województwa obejmuje przestrzeń 20.798 km². Teren jest rozwojowy. Dwie diecezje, z liczbą mieszkańców około miliona, zupełnie sprostać zadaniom, uwzględniając doskonałe warunki komunikacyjne tego rejonu. Projekt przewiduje dwie diecezje w granicach województwa: bydgoską i włocławską. Diecezja chełmińska musiałaby swoją rezydencję przenieść z Pelplina do Bydgoszczy albo Torunia. Włocławek zmieniłby tylko swoją konfigurację terenową.

1. Diecezja bydgoska (chełmińska)

1. Bydgoszcz miasto	258.300
2. Bydgoszcz powiat	69.500
3. Chełmno powiat	53.300
4. Chojnice powiat	76.100
5. Sępólno Krajeńskie powiat	34.900
6. Szubin powiat	48.700
7. Świecie powiat	85.200
8. Toruń miasto	115.300
9. Toruń powiat	64.200
10. Tuchola powiat	40.700
11. Wyrzysk powiat	69.700
12. Żnin powiat	42.000
Wzrost ludności od roku 1962	29.200

	987.100

2. Diecezja włocławska

1. Włocławek miasto	68.700
2. Włocławek powiat	90.400
3. Aleksandrów Kujawski powiat	55.800
4. Brodnica powiat	57.500
5. Golub-Dobrzyń powiat	41.700
6. Grudziądz miasto	72.300
7. Grudziądz powiat	68.000
8. Inowrocław miasto	51.200
9. Inowrocław powiat	78.000
10. Lipno powiat	75.700
11. Mogilno powiat	63.500
12. Radziejów powiat	60.100
13. Rypin powiat	55.800

	838.700
Przyrost ludności od roku 1962	29.200

	867.900

3. Województwo gdańskie

Na 10.978 km² mieszka 1.372.000 mieszkańców, rozdzielonych pomiędzy trzy diecezje: gdańską, gorzowską i chełmińską. Gorzowska posiada tu jeden powiat: Lęborski. Po erekcji diecezji koszalińskiej powiat ten wejdzie w skład diecezji

gdańskiej. Chełmińska diecezja posiada tu szereg powiatów. Wobec reorganizacji diecezjalnej w obrębie województwa bydgoskiego, powiaty tej diecezji leżące w województwie gdańskim należało by przydzielić Gdańskowi. W tym kierunku idzie projekt. Z czasem trzeba będzie pomyśleć o odrębnym biskupstwie dla Trójmiasta (Gdańsk, Sopot, Gdynia), które obecnie liczy 537 tysięcy mieszkańców i stanowi odrębną jednostkę w administracji państwowej. Utworzenie dwu diecezji w województwie jest jeszcze nieaktualne, dlatego przewiduje projekt jedną diecezję w granicach województwa, z siedzibą w Gdańsku. Dla spraw Trójmiasta można by przewidzieć wikariat biskupi.

Diecezja gdańska

1. Trójmiasto: Gdańsk	– 324.300	
	Sopot	– 45.100
	Gdynia	– 167.700
		Łącznie: 537.100
2. Elbląg miasto		85.100
3. Elbląg powiat		27.500
4. Gdańsk-Pruszcz powiat		51.800
5. Kartuzy powiat		65.800
6. Kościerzyna powiat		50.300
7. Kwidzyn miasto		22.300
8. Kwidzyn powiat		21.700
9. Lębork powiat		31.600
10. Lębork miasto		23.600
11. Malbork miasto		28.600
12. Malbork powiat		22.100
13. Nowy Dwór Gdański powiat		29.300
14. Puck powiat		48.900
15. Rumia miasto		20.000
16. Starogard Gdański miasto		29.700
17. Starogard Gdański powiat		47.800
18. Sztum powiat		36.600
19. Tczew miasto		36.900
20. Tczew powiat		41.800
21. Wejherowo miasto		29.400
22. Wejherowo powiat		54.400
Przyrost ludności od roku 1962		29.700

		1.372.000

4. Województwo katowickie

Powierzchnia województwa katowickiego wynosi 9.518 km². Stanowi to zaledwie 3,0% całego obszaru Polski. Województwo to znajduje się na przedostatnim miejscu pod względem zajmowanego obszaru, tuż przed województwem opolskim o powierzchni 9.506 km². Inaczej wygląda ten region pod względem demograficznym. Jest to największe skupisko ludności w Polsce spośród wszystkich województw. Liczba mieszkańców wynosząca 3.554.000 osób stanowi przeszło 11% ogółu ludności Polski. Gęstość zaludnienia jest 3,5-krotnie większa od przeciętnej ogólnokrajowej, wynosząc 371 osób na km².

Województwo katowickie jest największym i najważniejszym obszarem przemysłowym całego kraju i będzie nim również w przyszłości. Żadne inne województwo nie posiada tak ogromnych i różnorodnych możliwości surowcowych dla rozwoju przemysłu i tak olbrzymich rezerw pracy utrwalonych w budowlach, budynkach, maszynach i urządzeniach technicznych, przystosowanych do wytwórczości przemysłowej. Jest to obszar o wyraźnej dominancie przemysłu. W roku 1965 pracowało w przemyśle 824.300 osób. Razem z członkami rodzin dawało to 1.600.000 osób utrzymujących się z pracy w przemyśle. Zakłady przemysłowe tego regionu skupiały w roku 1965 – 22,4% wszystkich zatrudnionych w przemyśle całego kraju i dawały 21% ogólnokrajowej produkcji przemysłowej.

Przemysł województwa nie jest rozmieszczony równomiernie. Największą, zwartą terytorialnie aglomerację przemysłu tworzy tzw. GOP – Górnośląski Okręg Przemysłowy, zwany też Śląsko-Dąbrowskim Zespołem Miejskim. GOP skupia około pół miliona pracujących w przemyśle i dostarcza ponad 70% ogólnej wartości produkcji przemysłowej województwa. Ludność tego regionu oblicza się na 1.700.000 mieszkańców. Trzonem GOP-u to zespół 13 miast: Katowice, Chorzów, Bytom, Gliwice, Zabrze, Ruda Śląska, Świętochłowice, Mysłowice, Sosnowiec, Będzin, Dąbrowa Górnicza, Czeladź, Siemianowice Śląskie.

Dalsze skupiska przemysłowe w obrębie województwa to Częstochowski Okręg Przemysłowy, Rybnicki Okręg Węglowy, tzw. ROW i rejon miasta Bielsko-Biała. W stronę Częstochowskiego Okręgu Przemysłowego ciągną od północy cztery przynależne jurysdykcyjnie do Częstochowy, choć położone w województwie łódzkim powiaty: Pajęczno, Radomsko, Wieluń i Wieruszów. W Częstochowskim Okręgu [Przemysłowym] zachodzi równowaga pomiędzy przemysłem a rolnictwem.

Ludność rolnicza województwa wynosi około 10% ogólnej liczby mieszkańców, rozmieszczona najliczniej w powiatach: częstochowskim, kłobuckim, wodzisławskim, gliwickim i rybnickim. Największe skupisko lasów znajduje się w powiecie lublinieckim, północnej części tarnogórskiego i gliwickiego, w południowej części powiatu bielskiego i cieszyńskiego.

Na terenie województwa rozmieszczone są tereny trzech diecezji: częstochowskiej, katowickiej i opolskiej. Katowicka ma cały swój obszar w granicach tego

województwa, częstochowska sięga poza jego granice, w teren województwa łódzkiego, opolska posiada tu tylko części swego terytorium: zachodnie skrawki powiatów lublinieckiego i tarnogórskiego oraz miasta-powiaty Bytom i Zabrze, nadto Gliwice miasto i powiat.

Charakter centralnego regionu przemysłowego województwa sugeruje utworzenie odrębnej diecezji dla tzw. GOP-u, czyli konkretnie dla wyliczonych wyżej 13 miast. Względy historyczne i psychologiczne, o których wspomina dekret Soboru, postulują raczej inną reorganizację całego terenu. Te też względy przemawiają za pozostawieniem w granicach diecezji częstochowskiej czterech powiatów, położonych w południowej części województwa łódzkiego: Pajęczna, Radomska, Wielunia i Wieruszowa, o obszarze wynoszącym 4.140 km² i ludności liczącej łącznie 334.500 osób. W ten sposób poszerza się przestrzeń mająca być przedmiotem reorganizacji diecezjalnej do wielkości 13.658 km², z ludnością liczącą 3.888.500 osób.

Postulaty projektu są następujące:

- 1) Zachować obszar diecezji częstochowskiej w dotychczasowych granicach.
- 2) Związać diecezję katowicką ściślej z centralnym regionem przemysłowym, zostawiając jej szersze zaplecze w postaci miasta Tychy i powiatu Tyskiego.
- 3) Dla pozostałych, raczej peryferyjnych terenów, utworzyć diecezję nową, trzecią, z siedzibą w Gliwicach. Przemawia za tą siedzibą bliskość Rybnickiego Okręgu Węglowego (tzw. ROW) – 25 km przez Nieborowice, który w obecnych państwowych planach gospodarczych ma pozycję uprzywilejowaną i szybko może się rozwinąć w bardzo ludny ośrodek. Same Gliwice są już dobrze rozwiniętym ośrodkiem kultury i uczelni wyższych; położenie geograficzne pomiędzy dwoma strefami o charakterze rolniczo-leśnym – dobrze [pre]dysponuje to miasto na siedzibę diecezji, która nie będzie, jak Katowice, jedynie wielkim, przemysłowym miastem, nastawionym na duszpasterstwo wielkomiejskie.

1. Diecezja katowicka

1. Katowice	286.600
2. Bytom	190.900
3. Zabrze	197.500
4. Chorzów	154.000
5. Ruda Śląska	141.800
6. Siemianowice Śląskie	66.400
7. Świętochłowice	58.400
8. Mysłowice	43.600
9. Piekary Śląskie	35.600
10. Radzionków	26.700

11. Tychy miasto	64.400
12. Tychy powiat	126.600

1.392.500

2. Diecezja częstochowska

1. Częstochowa miasto	176.400
2. Częstochowa powiat	112.600
3. Będzin miasto	41.800
4. Będzin powiat	117.800
5. Czeladź miasto	31.300
6. Dąbrowa Górnicza miasto	60.500
7. Kłobuck powiat	77.800
8. Myszków powiat	63.400
9. Sosnowiec miasto	140.700
10. Zawiercie miasto	37.000
11. Zawiercie powiat	66.400

925.700

z województwa łódzkiego:

12. Pajęczno powiat	63.800
13. Radomsko powiat	138.100
14. Wieluń powiat	98.800
15. Wieruszów powiat	33.800

1.260.200

3. Diecezja gliwicka

1. Gliwice miasto	163.900
2. Gliwice powiat	103.900
3. Bielsko miasto	84.000
4. Bielsko powiat	116.900
5. Cieszyn miasto	24.200
6. Cieszyn powiat	95.400
7. Czechowice miasto	24.300
8. Knurów miasto	21.600
9. Lubliniec powiat	79.900
10. Pszczyna powiat	63.700

11. Pyskowice miasto	22.800
12. Rybnik miasto	38.500
13. Rybnik powiat	163.200
14. Tarnowskie Góry miasto	31.900
15. Tarnowskie Góry powiat	98.600
16. Wodzisław powiat	103.000

1.235.800

Diecezja katowicka	1.392.500
Diecezja częstochowska	1.260.200
Diecezja gliwicka	1.235.800

	3.888.500

5. Województwo kieleckie

Obszar wynosi 19.469 km². Ludność 1.904.400 osób. Nowy podział administracyjny przyłączył w części południowej województwa trzy powiaty o powierzchni łącznej 2.417 km² i liczbie ludności 268.300 osób (Olkusz, Miechów, Proszowice) do sąsiedniego województwa krakowskiego⁶⁸. Powiaty te wprawdzie ciążyły zawsze do bliższego Krakowa. Powstaje problem, czy powiaty te nadal zostawić pod jurysdykcją kielecką, czy przydzielić do nowo organizującej się diecezji krakowskiej?

Z uwagi na to, że w otoczeniu Kielc i Radomia rozwija się i nadal rozwijać będzie przemysł, byłoby wskazane punkt ciężenia dwu diecezji położonych w obrębie województwa kieleckiego przenieść bliżej tych organizujących się regionów przemysłowych. Toteż utrzymanie rezydencji biskupiej w Sandomierzu staje się powoli anachronizmem. Wskazany byłby Radom, jako siedziba sandomierskiej diecezji, w Sandomierzu mógłby powstać wikariat biskupi. Kielce, jako siedziba diecezji, nie budzą zastrzeżeń w nowym rozwoju tego regionu.

⁶⁸ Przyłączenie powiatów olkuskiego, miechowskiego i proszowickiego do województwa krakowskiego nastąpiło na podstawie zmian w podziale administracyjnym Polski, przeprowadzonych 1 kwietnia 1945 r. oraz 18 sierpnia 1945 r.

1. Diecezja kielecka

1. Kielce miasto	109.100
2. Kielce powiat	179.700
3. Busko Zdrój powiat	112.300
4. Jędrzejów powiat	97.900
5. Kazimierza Wielka powiat	61.900
6. Końskie powiat	106.800
7. Pińczów powiat	45.100
8. Skarżysko Kamienna miasto	37.100
9. Starachowice miasto	39.600
10. Staszów powiat	64.600
11. Włoszczowa powiat	86.500

940.600

2. Diecezja radomska (sandomierska)

1. Radom miasto	145.000
2. Radom powiat	88.400
3. Białobrzegi powiat	38.500
4. Iłża powiat	80.900
5. Kozienice powiat	76.100
6. Lipsko powiat	58.500
7. Opatów powiat	118.500
8. Opoczno powiat	98.700
9. Ostrowiec Śwtk. miasto	44.200
10. Przysucha powiat	44.300
11. Szydłowiec powiat	43.000
12. Sandomierz powiat	86.300
13. Zwoleń powiat	41.000

963.400

Diecezja kielecka	940.600
Diecezja radomska	963.400

1.904.000

6. Województwo koszalińskie

765.000 osób mieszka tu na przestrzeni wynoszącej 18.000 km². Najludniejsze miasta to Słupsk 59.900, Koszalin 54.000, Szczecinek 26.200, Kołobrzeg 22.100, Białogard i Wałcz po 20.000. Projekt przewiduje jedną diecezję w granicach całego województwa, z siedzibą biskupią w Słupsku. Powiat lęborski, który obecnie należy do diecezji gorzowskiej i miałby przypaść koszalińskiej, ze względu na położenie w obrębie województwa gdańskiego, należałoby przyłączyć do Gdańska.

Diecezja koszalińska

1. Białogard powiat	52.900
2. Bytów powiat	36.100
3. Człuchów powiat	39.600
4. Drawsko Pom. powiat	38.800
5. Kołobrzeg miasto	22.100
6. Kołobrzeg powiat	43.400
7. Koszalin miasto	54.000
8. Koszalin powiat	43.300
9. Miastko powiat	32.700
10. Sławno powiat	56.200
11. Słupsk miasto	59.900
12. Słupsk powiat	59.300
13. Szczecinek miasto	26.200
14. Szczecinek powiat	74.100
15. Świdwin powiat	42.800
16. Wałcz powiat	43.800
17. Złotów powiat	39.800

	765.000

7. Województwo krakowskie

Liczba mieszkańców na obszarze 15.530 km² wynosi 2.673.000 osób. W samym Krakowie mieszka 530 tysięcy ludzi, w przylegającym powiecie krakowskim 179.000 osób. Kraków nadal jest miastem rozwojowym, pobliska Nowa Huta nadal przyciągać będzie wielkie liczby ludności do tego skupiska. Teren województwa krakowskiego jurysdykcyjnie podzielony jest pomiędzy diecezje: kielecką, krakowską i tarnowską. Tarnowska ma część swej posiadłości w obrębie województwa rzeszowskiego.

Projekt przewiduje reorganizację diecezjalną w obrębie województwa, z jedną osobną diecezją dla miasta Krakowa z powiatem i dwiema diecezjami dla województwa – w Tarnowie i Jaworznie. Nowa diecezja jaworznicka mogłaby w począt-

kach mieć status wikariatu biskupiego. (Porównaj jednak dwa odrębne warianty na str. 16⁶⁹).

1. Diecezja krakowska

1. Kraków miasto	530.000
2. Kraków powiat	175.900

	705.900

2. Diecezja jaworznicka (wikariat biskupi)

1. Chrzanów miasto	23.600
2. Chrzanów powiat	135.900
3. Jaworzno miasto	61.000
4. Miechów powiat	86.800
5. Olkusz powiat	133.400
6. Oświęcim miasto	36.500
7. Oświęcim powiat	109.500
8. Proszowice powiat	48.100
9. Sucha powiat	71.800
10. Wadowice powiat	115.500
11. Żywiec miasto	21.200
12. Żywiec powiat	133.700

	977.000

3. Diecezja tarnowska

1. Bochnia powiat	104.800
2. Brzesko powiat	95.200
3. Dąbrowa Tarnowska powiat	65.600
4. Limanowa powiat	91.800
5. Myślenice powiat	92.100
6. Nowy Sącz miasto	37.600
7. Nowy Sącz powiat	151.200
8. Tarnów miasto	78.700
9. Tarnów powiat	102.500

⁶⁹ Zapis dotyczy dwóch alternatywnych rozwiązań przewidzianych dla struktury terytorialnej diecezji krakowskiej, jaworznickiej i tarnowskiej.

10. Nowy Targ powiat	144.700
11. Zakopane miasto	25.900

990.100

Diecezja Kraków	705.900
Diecezja Jaworzno	977.000
Diecezja Tarnów	990.100

2.673.000

7 a. Województwo krakowskie – dwie alternatywy

Alternatywa pierwsza:

1. Diecezja krakowska: Kraków miasto i powiat	705.900
Miechów powiat	86.800
Proszowice powiat	48.100

840.800

2. Diecezja jaworznicka	977.000
bez Proszowic i Miechowa	134.900

842.100

z dołączeniem Myślenic
 92.100 |

934.200

3. Diecezja tarnowska	990.100
bez Myślenic	92.100

898.000

1. Diecezja krakowska	840.800
2. Diecezja jaworznicka	934.200
3. Diecezja tarnowska	898.000

	2.673.000

Alternatywa druga:

1. Diecezja krakowska: Kraków m[iasto]i p[owiat]	705.900
Miechów	86.800
Myślenice	92.100
Proszowice	48.100

	932.900

2. Diecezja jaworznicka	977.000
bez Miechowa, Myślenic i Proszowic	134.000

	842.100

3. Diecezja tarnowska bez Myślenic	898.000
1. Diecezja krakowska	932.900
2. Diecezja jaworznicka	842.100
3. Diecezja tarnowska	898.000

	2.673.000

8. Województwo lubelskie

Na obszarze 24.800 km² mieszka w tym województwie 1.911.000 mieszkańców. Ośrodki przemysłowe powstają w Chełmie i Puławach obok istniejącego w Lublinie. Na terenie województwa znajduje się część diecezji siedleckiej. Projekt przewiduje podział całego terenu pomiędzy diecezję lubelską i mającą powstać zamoyską, czy chełmską⁷⁰, oraz pozostawienie powiatu łukowskiego diecezji

⁷⁰ W oryginale błędnie: chełmińską.

siedleckiej, w województwie warszawskim, ze względów komunikacyjnych. Dwie diecezje podzieliłyby się tedy mieszkańcami województwa w liczbie 1.809.900, po odliczeniu ludności powiatu łukowskiego w liczbie 101.100.

1. Diecezja lubelska

1. Bełżyce powiat	42.700
2. Biała Podlaska miasto	22.700
3. Biała Podlaska powiat	84.500
4. Bychawa powiat	44.500
5. Kraśnik powiat	106.900
6. Lubartów powiat	86.500
7. Lublin miasto	206.000
8. Lublin powiat	108.700
9. Opole Lubelskie powiat	57.500
10. Parczew powiat	40.500
11. Puławy miasto	20.000
12. Puławy powiat	73.900
13. Radzyń powiat	94.000

	988.400

2. Diecezja zamoyska (chelmska)

1. Chełm miasto	34.900
2. Chełm powiat	100.200
3. Biłgoraj powiat	88.900
4. Hrubieszów powiat	104.500
5. Janów Lubelski powiat	45.100
6. Krasnystaw powiat	119.900
7. Tomaszów Lubelski powiat	97.300
8. Włodawa powiat	53.300
9. Zamość miasto	30.800
10. Zamość powiat	110.400
przyrost ludności od roku 1962	36.200

	821.500

Diecezja lubelska	988.400
Diecezja zamoyska	821.500

	1.809.900

9. Województwo łódzkie

Województwo łódzkie liczy 2.417.000 mieszkańców, rozmieszczonych na obszarze 17.310 km². Z obszaru tego przy organizacji katowickiego województwa odłączono dla diecezji częstochowskiej 4 powiaty o ludności 334.500 osób i powierzchni 4.140 km². Wobec tego pozostało w tym województwie do reorganizacji jeszcze 2.082.500 mieszkańców na obszarze o powierzchni 13.170 km². Samo miasto Łódź liczy 746.000 mieszkańców, z ludnością okolicznych miast dochodzi do miliona. Dlatego projektuje się osobną diecezję dla miasta Łodzi z miastami przylegającymi: Aleksandrów, Ozorków, Pabianice i Zgierz. Z pozostałych terenów utworzyć diecezję nową z siedzibą w Piotrkowie Trybunalskim.

1. Diecezja łódzka

1. Łódź miasto	746.000
2. Aleksandrów miasto	12.700
3. Ozorków miasto	16.600
4. Pabianice miasto	59.500
5. Zgierz miasto	39.900
6. Łódź powiat	110.600

	985.300

2. Diecezja piotrkowska

1. Piotrków Trybunalski miasto	57.400
2. Piotrków Trybunalski powiat	90.000
3. Brzeziny powiat	90.700
4. Bełchatów powiat	50.500
5. Kutno miasto	27.400
6. Kutno powiat	81.700
7. Łask powiat	90.500
8. Łęczyca powiat	95.500
9. Łowicz powiat	108.300
10. Poddębice powiat	51.800
11. Rawa Mazowiecka powiat	86.900
12. Skierniewice miasto	24.200

13. Skierniewice powiat	54.400
14. Sieradz powiat	108.000
15. Zduńska Wola miasto	27.600
16. Tomaszów Mazowiecki miasto	52.300

	1.097.200

10. Województwo olsztyńskie

Region liczy 21.000 km² i 964.000 mieszkańców. W Olsztynie mieszka 78.000, w powiecie olsztyńskim 44.400 – łącznie 122.400. Teren województwa nie pokrywa się z dawną diecezją warmińską – jest mniejszy. Zasięg działania diecezji jest szerszy od warmińskiej, rozpościerając się na takie tereny, w których diecezja warmińska nie miała żadnych placówek duszpasterskich. Olsztyn jako siedziba diecezji – całkiem uzasadniona względami demograficznymi, ekonomicznymi i komunikacyjnymi. Siedziba wskazuje zarazem, że diecezja olsztyńska to zupełnie nowa, powstała dopiero w rzeczywistości polskiej.

Projekt przewiduje jedną diecezję w granicach województwa. Powiaty: Ełk, Gołdap i Olecko, podległe jurysdykcji olsztyńskiej ze względu na położenie geograficzne przydzielono do diecezji białostockiej.

Diecezja olsztyńska

1. Olsztyn miasto	78.000
2. Olsztyn powiat	44.400
3. Bartoszyce powiat	49.600
4. Biskupice powiat	44.500
5. Braniewo powiat	47.600
6. Działdowo powiat	46.100
7. Giżycko powiat	42.700
8. Iława powiat	58.800
9. Kętrzyn powiat	54.800
10. Lidzbark Warmiński powiat	47.200
11. Morąg powiat	51.600
12. Mrągowo powiat	42.500
13. Nidzica powiat	32.700
14. Nowe Miasto Lubawskie powiat	49.200
15. Ostróda powiat	64.700
16. Pasłęk powiat	33.800
17. Pisz powiat	43.600
18. Szczytno powiat	58.400

19. Węgorzewo powiat	27.600
wzrost ludności od roku 1962	46.200

	964.000

11. Województwo opolskie

Region o najmniejszym obszarze na terenie Polski, wynoszącym 9.500 km², z ludnością liczącą 1.018.000 osób. Powiaty: Namysłów i Brzeg jurysdykcyjnie przynależne do diecezji wrocławskiej należałoby przyłączyć do Opola, zwłaszcza, że diecezja ta również na wschodniej swojej granicy utraci poważny teren na rzecz mającej powstać diecezji gliwickiej. Projekt przewiduje jedną diecezję w granicach województwa.

Diecezja opolska

1. Opole miasto	76.500
2. Opole powiat	123.400
3. Brzeg miasto	28.200
4. Brzeg powiat	31.800
5. Głubczyce powiat	58.000
6. Grodków powiat	37.400
7. Kędzierzyn miasto	26.600
8. Kluczbork powiat	55.200
9. Koźle powiat	95.700
10. Krapkowice powiat	54.000
11. Namysłów powiat	35.600
12. Niemodlin powiat	35.900
13. Nysa miasto	28.000
14. Nysa powiat	67.600
15. Olesno powiat	42.800
16. Prudnik powiat	63.400
17. Racibórz miasto	36.700
18. Racibórz powiat	52.500
19. Strzelce Opolskie powiat	68.700

	1.018.000

12. Województwo poznańskie

Obszar województwa wraz z miastem wynosi 26.920 km². Jest jednym z największych regionów w Polsce. Ludność liczy 2.586.000 osób, z tego w samym mieście mieszka 442.000, a w przyległym powiecie 161.300 osób, łącznie 603.300.

Miasto Poznań odznacza się wielką dynamiką rozwoju przemysłu, co zapowiada szybki, dalszy rozwój miasta i uzasadnia ustanowienie osobnego biskupstwa dla miasta Poznania, ważnego ośrodka kultury na zachodzie Polski. Drugim ośrodkiem o wielkiej dynamice rozwoju przemysłu na terenie województwa jest miasto Kalisz, liczące obecnie dopiero 76.200 mieszkańców w mieście, a 101.700 w przylegającym powiecie, ale zapowiadające się na jedno z większych miast województwa. Stosunkowo mniej znaczne pod względem ekonomicznym i demograficznym miasto, położone w obrębie tego województwa, to Gniezno, o wielkim jednak znaczeniu historycznym, również w historii naszego Kościoła. Dlatego wymaga odpowiedniej pozycji w organizacji Kościoła w Polsce.

Te współczynniki były myślami przewodnimi projektowanej reorganizacji diecezjalnej tego regionu. Projektuje się osobne biskupstwo dla miasta Poznania – drugim, a zarazem metropolią pozostać ma Gniezno – wreszcie przewiduje projekt utworzenie trzeciego jeszcze biskupstwa w Kaliszu.

1. Diecezja miasta Poznania

1. Poznań miasto	442.000
2. Poznań powiat	161.300

	603.300

2. Diecezja gnieźnieńska

1. Chodzież powiat	45.500
2. Czarnków powiat	40.800
3. Gniezno miasto	47.400
4. Gniezno powiat	55.200
5. Koło powiat	95.200
6. Konin miasto	26.700
7. Konin powiat	119.400
8. Kościan powiat	81.800
9. Międzychód powiat	30.400
10. Nowy Tomyśl powiat	88.100
11. Oborniki powiat	47.900
12. Piła miasto	39.000
13. Środa powiat	51.300

14. Szamotuły powiat	71.800
15. Trzcianka powiat	35.300
16. Węgrowiec powiat	59.700
17. Wolsztyn powiat	48.100
18. Września powiat	56.200

	1.039.800

3. Diecezja kaliska

1. Kalisz miasto	76.200
2. Kalisz powiat	101.700
3. Gostyń powiat	58.600
4. Jarocin powiat	64.400
5. Kępno powiat	46.800
6. Krotoszyn miasto	20.400
7. Krotoszyn powiat	52.400
8. Leszno miasto	31.600
9. Leszno powiat	39.700
10. Ostrów miasto	46.300
11. Ostrów powiat	76.600
12. Ostrzeszów powiat	47.200
13. Pleszew powiat	50.900
14. Rawicz powiat	50.100
15. Słupca powiat	45.900
16. Śrem powiat	50.600
17. Turek powiat	83.500

	942.900

Diecezja Poznań miasto	603.300
Diecezja gnieźnieńska	1.039.800
Diecezja kaliska	942.900

	2.586.000

13. Województwo rzeszowskie

Liczba mieszkańców wynosi 1.706.000, obszar 18.7000 km². Najludniejsze miasta to Rzeszów – 70.000 mieszkańców i Przemyśl – 50.400. Zwłaszcza Rzeszów wykazuje bardzo szybki wzrost zaludnienia: w roku 1950 – 28.100, w roku

1966 – 70.000. Tempo rozwoju nie osiągnęło jeszcze swego szczytu. Przemysł znalazł się trochę na pozycji peryferyjnej w stosunku do ognisk kultury i przemysłu. Na terenie województwa położone są częściowo tereny przynależne pod jurysdykcję biskupa tarnowskiego. Projekt przewiduje reorganizację terenu w dwie diecezje: w Przemyślu i Rzeszowie.

1. Diecezja przemyska

1. Brzozów miasto	4.000
2. Brzozów powiat	72.500
3. Jarosław miasto	26.200
4. Jarosław powiat	110.800
5. Krosno powiat	97.100
6. Lesko miasto	2.500
7. Lesko powiat	23.000
8. Leżajsk powiat	55.400
9. Lubaczów powiat	51.500
10. Łańcut powiat	61.400
11. Nisko powiat	64.000
12. Przemyśl miasto	50.400
13. Przemyśl powiat	67.500
14. Przeworsk powiat	62.000
15. Sanok miasto	18.300
16. Sanok powiat	74.600
17. Stalowa Wola miasto	26.200
18. Ustrzyki Dolne powiat	15.900

	833.300

2. Diecezja rzeszowska

1. Dębica powiat	69.400
2. Gorlice powiat	92.200
3. Jasło powiat	114.800
4. Kolbuszowa powiat	62.300
5. Mielec miasto	25.300
6. Mielec powiat	69.000
7. Ropczyce powiat	57.300
8. Rzeszów miasto	70.000
9. Rzeszów powiat	117.600
10. Strzyżów powiat	55.900

11. Tarnobrzeg powiat	85.900
Przyrost ludności od roku 1962	53.000

	872.700

Diecezja przemyska	833.300
Diecezja rzeszowska	872.700

	1.706.000

14. Województwo szczecińskie

Liczy 860.000 mieszkańców, z tego w samej stolicy województwa mieszka 314.700, w powiecie szczecińskim 26.800, na pozostałym terenie województwa 518.000. Obszar 12.700 km², z czego blisko tysiąc km² w Szczecinie z powiatem. Odrębne biskupstwo dla Szczecina nie byłoby jeszcze wskazane. Projekt przewiduje jedną diecezję w granicach województwa.

Diecezja szczecińska

1. Szczecin miasto	314.700
2. Szczecin powiat	26.800
3. Chojna-Dębno powiat	49.400
4. Choszczno powiat	38.100
5. Goleniów powiat	33.600
6. Gryfice powiat	50.000
7. Gryfino powiat	32.000
8. Kamień Pomorski miasto	5.000
9. Kamień Pomorski powiat	24.000
10. Łobez powiat	32.200
11. Myślibórz powiat	44.400
12. Nowogard powiat	25.900
13. Pyrzyce powiat	43.300
14. Stargard Szczeciński miasto	49.000
15. Stargard Szczeciński powiat	36.500
16. Świnoujście miasto	22.800
17. Świnoujście (Wolin) powiat	32.300

	860.000

15. Województwo warszawskie

Stolica państwa liczy 1.268.000 mieszkańców, województwo 2.469.000 – łącznie 3.737.000 osób. Obszar wynosi 29.400 km². Na terenie województwa działają diecezje: warszawska, płocka, siedlecka i łomżyńska. Z uwagi na wzrastający wciąż rozwój stolicy (w roku 1950 liczyła 804.000 mieszkańców, w roku 1966 – 1.268.000) osobne biskupstwo dla miasta Warszawy staje się koniecznością. Wobec tego, że rozwój obejmie prawdopodobnie otaczające Warszawę powiaty, należałoby już dziś powiaty te objąć granicami biskupstwa stołecznego, czyli: Grodzisk Mazowiecki, Otwock, Piaseczno i Pruszków. W ten sposób dzieląc teren, osiąga się dla stołecznego biskupstwa liczbę mieszkańców 1.736.000, czyli górny pułap, ustalony również w państwowych planach urbanistycznych dla tego miasta na ostatnim etapie rozwoju.

Łomża położona na terenie województwa białostockiego, nie jest przewidziana w reorganizacji diecezjalnej tego terenu. Pozostały teren, poza miastem Warszawą, projektuje się podzielić pomiędzy dwie pozostałe diecezje położone w obrębie województwa: Płock na północnym zachodzie oraz Siedlce na południowym wschodzie. Dla ułatwienia diecezji siedleckiej spraw komunikacyjnych, projekt przewiduje pozostawienie w tej diecezji powiatu łukowskiego, położonego w granicach województwa lubelskiego. W ten sposób ludność podlegająca reorganizacji diecezjalnej wzrośnie o 101.100 osób, a obszar o dalszych 1.494 km² (31.344 km²). Pozostały teren organizuje się ściśle w granicach województwa, nie przydzielając dalszych obszarów do diecezji, położonych poza granicą tego regionu.

Komunikacja w terenie z Warszawą doskonała, z dwoma dalszymi siedzibami biskupimi dość dogodna. Poza siecią kolejową istnieją koleje wąskotorowe, a przede wszystkim dobrze zorganizowana sieć autobusowa. W inne urzędnia konieczne zaopatrzone są wszystkie trzy diecezje (seminaria duchowne, katedry, kurie diecezjalne).

1. Diecezja Warszawa stolica

1. Warszawa miasto	1.268.000
2. Pruszków miasto	39.100
3. Pruszków powiat	128.200
4. Grodzisk Mazowiecki powiat	89.400
5. Piaseczno powiat	88.400
6. Otwock miasto	38.400
7. Otwock powiat	85.100

	1.736.00

2. Diecezja Warszawa Zachód – plocka

1. Ciechanów miasto	21.200
2. Ciechanów powiat	61.300
3. Gostynin powiat	70.600
4. Maków Mazowiecki powiat	51.400
5. Mława powiat	65.400
6. Nowy Dwór Mazowiecki powiat	74.600
7. Płock miasto	56.400
8. Płock powiat	87.200
9. Płońsk powiat	81.000
10. Przasnysz powiat	64.300
11. Pułtusk powiat	64.900
12. Sierpc powiat	71.700
13. Sochaczew powiat	75.300
14. Wyszaków powiat	48.100
15. Żuromin powiat	31.400
16. Żyrardów miasto	31.000
17. Ostrołęka powiat	86.100

1.041.900

3. Diecezja Warszawa Wschód – siedlecka

1. Garwolin powiat	86.900	
2. Grójec powiat	90.700	
3. Łosice powiat	49.500	
4. Łuków powiat	101.100	z wojew. lubelskiego
5. Mińsk Mazowiecki miasto	21.700	
6. Mińsk Mazowiecki powiat	79.500	
7. Ostrów Mazowiecka powiat	74.700	
8. Ryki powiat	62.600	
9. Siedlce miasto	35.800	
10. Siedlce powiat	74.400	
11. Sokołów Podlaski powiat	64.800	
12. Węgrów powiat	75.400	
13. Wołomin miasto	22.800	
14. Wołomin powiat	128.700	
wzrost ludności od roku 1962	91.000	

1.059.600

Diecezja Warszawa miasto	1.736.600
Diecezja płocka	1.041.900
Diecezja siedlecka	1.059.600

	3.838.100

16. Województwo wrocławskie

Liczba mieszkańców miasta Wrocławia wynosi 481.000 osób. Od roku 1950 oznacza to wzrost o 166.000 osób. Miasto nie osiągnęło jeszcze swego pułapu górnego. W roku 1939 liczyło 621 tysięcy mieszkańców⁷¹. Obszar wynosi wraz z miastem 19.020 km². Do ludniejszych miast należą: Wałbrzych (125.800), Legnica (72.300), Jelenia Góra (54.000), Świdnica (45.500). Największy proporcjonalny przyrost ludności wykazała do tej pory Legnica. Z 39.000 – w roku 1950 wzrosła do 72.300 w roku 1966, co oznacza wzrost o blisko 90%. Miasto położone jest w samym centrum Dolnośląskiego Górnictwa Miedzi.

Jurysdykcyjnie podlega cały teren województwa biskupowi wrocławskiemu. Władza jego sięga jeszcze poza granice tego regionu, obejmując na północnym zachodzie pięć powiatów położonych w województwie zielonogórskim (Głogów, Nowa Sól, Szprotawa, Żary i Żagań) oraz dwa powiaty na południowym wschodzie, przynależne do województwa opolskiego (Brzeg i Namysłów).

Przemysł tego regionu nie jest skoncentrowany w jednym miejscu. Obejmuje miasto Wrocław, szerszą przestrzeń na południu: od Nowej Rudy do Wałbrzycha i Świdnicy, okolice Jeleniej Góry i region Legnicko-Lubińsko-Polkowicki. Sam Wrocław jest dużym ośrodkiem przemysłowym, wybitnym węzłem komunikacyjnym, wielkim ośrodkiem nauki i oświaty (8 uczelni wyższych z ogólną liczbą studentów 25 tysięcy). Województwo liczy 1.982.000 mieszkańców – wraz z Wrocławiem 2.463.000 osób. Powiat głogowski ciąży wyraźnie w stronę Dolnośląskiego Górnictwa Miedzi – w Głogowie projektuje się budowę huty miedzi. Dlatego byłoby wskazane pozostawić w granicach tego regionu powiat głogowski, choć położony w innym województwie.

Osobnego biskupstwa dla miasta Wrocławia na razie nie przewiduje się. Bardziej celowy wydaje się podział regionu na dwie diecezje: wschodnią z Wrocławiem i zachodnią z Legnicą jako siedzibami biskupa. Legnicę dysponuje do tej funkcji położenie tego miasta, jego dynamiczny rozwój.

Obszar objęty reorganizacją diecezjalną przez przejście powiatu głogowskiego powiększy się o 732 km² i 48.400 mieszkańców.

⁷¹ Według innych danych, latem 1939 r. Wrocław liczył już 630 000, a w grudniu 1940 r. – blisko 639 000 mieszkańców.

1. Diecezja wroclawska

1. Wrocław miasto	481.000
2. Wrocław powiat	68.900
3. Bystrzyca Kłodzka powiat	46.700
4. Dzierżonów miasto	31.300
5. Dzierżonów powiat	104.300
6. Góra powiat	37.300
7. Kłodzko powiat	77.600
8. Milicz powiat	46.700
9. Nowa Ruda powiat	63.500
10. Oleśnica miasto	23.600
11. Oleśnica powiat	63.500
12. Oława powiat	47.700
13. Syców powiat	25.700
14. Strzelin powiat	48.400
15. Środa powiat	44.400
16. Trzebnica powiat	51.900
17. Wołów powiat	59.100
18. Ząbkowice Śląskie powiat	75.000

	1.396.600

2. Diecezja legnicka

1. Bolesław powiat	67.500
2. Jawor powiat	49.500
3. Jelenia Góra miasto	54.000
4. Jelenia Góra powiat	86.000
5. Kamienna Góra powiat	70.800
6. Lubań powiat	64.900
7. Lwówek powiat	54.100
8. Lubiń powiat	36.000
9. Legnica miasto	72.300
10. Legnica powiat	36.400
11. Świdnica miasto	45.500
12. Świdnica powiat	89.600
13. Wałbrzych miasto	125.800
14. Wałbrzych powiat	70.700
15. Złotoryja powiat	69.200

16. Zgorzelec powiat	74.100	

	1.066.400	
17. Głogów powiat	48.400	z wojew. zielonogórskiego

	1.114.800	

17. Województwo zielonogórskie

Liczba mieszkańców 857.000, obszar 14,5 tys. km². Dwa równe sobie miasta uprzemysłowione: Zielona Góra, siedziba województwa i Gorzów, miasto powiatowe, siedziba diecezji. Diecezja gorzowska ma jeszcze dwa powiaty na terenie województwa poznańskiego: Trzciankę i powiat Miejski Piłę, które obejmie reorganizacja regionu poznańskiego. Powiaty: Głogów, Nowa Sól, Szprotawa, Żagań i Żary – jurysdykcyjnie należą do Wrocławia. Projekt przewiduje ich przyłączenie do diecezji gorzowskiej, z wyjątkiem powiatu głogowskiego, złączonego z Dolnośląskim Kopalnictwem Miedzi. Poza tymi korektami – jedna diecezja w granicach województwa.

Diecezja gorzowska

1. Gorzów miasto	67.900
2. Gorzów powiat	66.300
3. Krosno Odrzańskie powiat	44.100
4. Lubsko powiat	37.500
5. Międzyrzecz powiat	44.800
6. Nowa Sól powiat	64.300
7. Słubice powiat	35.300
8. Strzelce Krajeńskie powiat	43.400
9. Sulechów powiat	37.900
10. Sulęcín powiat	32.700
11. Szprotawa powiat	35.900
12. Świebodzin powiat	38.600
13. Wschowa powiat	34.800
14. Zielona Góra miasto	63.600
15. Zielona Góra powiat	39.100
16. Żagań powiat	65.100
17. Żary powiat	57.300

	808.600

do diecezji legnickiej Głogów powiat 48.400

857.000

Zestawienie województw i diecezji

Lp.	Nazwa województwa	Liczba mieszkańców	Diecezje	Uwagi
1.	Białystok	1.169.000	Białostocka 1.169.000	
2.	Bydgoszcz	1.855.000	Chełmińska 987.100 Włocławska 867.900	
3.	Gdańsk	1.372.000	Gdańska 1.372.000	
4.	Katowice	3.554.000	Katowicka 1.392.500 Częstoch. 1.260.200 Gliwicka 1.235.800 ----- 3.888.500	334.500 z wojew. łódzkiego
5.	Kielce	1.904.000	Kielecka 940.600 Radomska 963.400	
6.	Koszalin	765.000	Koszalińska 765.000	
7.	Kraków	2.673.000	Krakowska 705.900 Tarnowska 990.100 Jaworznicka 977.000	
8.	Lublin	1.911.000	Lubelska 988.400 Zamoyska 821.500 ----- 1.809.900	101.100 do diecezji siedleckiej
9.	Łódź	2.417.000	Łódź miasto 985.300 Piotrków 1.097.200 ----- 2.082.500	334.500 do diecezji częstochowskiej
10.	Olsztyn	964.000	Olsztyńska 964.000	
11.	Opole	1.018.000	Opolska 1.018.000	

12.	Poznań	2.586.000	Poznań m.	603.300	
			Gniezno	1.039.800	
			Kalisz	942.900	
13.	Rzeszów	1.706.000	Przemyska	833.300	
			Rzeszowska	872.700	
14.	Szczecin	860.000	Szczecińska	860.000	
15.	Warszawa	3.737.000	Warszawa m.	1.736.600	
			Płocka	1.041.900	
			Siedlecka	1.059.600	
				3.838.100	101.100 z województwa lubelskiego
16.	Wrocław	2.463.000	Wrocławska	1.396.000	
			Legnicka	1.114.800	
				2.511.400	48.400 z województwa zielonogórskiego
17.	Zielona Góra	857.000	Gorzowska	808.600	48.400 do diecezji legnickiej
		31.811.000		31.811.000	

Reorganizacja prowincji kościelnych

Sobór postanowił poddać rewizji granice prowincji kościelnych i ująć w nowe normy prawa i przywileje metropolitów (art. 40 dekretu *Christus Dominus*). Sobór znosi zasadę bezpośredniej podległości Stolicy Świętej jakiegokolwiek diecezji czy obszaru o prawach diecezjalnych. Nadto przewiduje tworzenie nowych prowincji kościelnych i łączenie prowincji w większe grupy dla lepszego usprawnienia pracy apostołskiej, lepszej łączności pomiędzy biskupami, lepszej relacji z władzami cywilnymi (art. 39).

Określenie nowych praw i przywilejów metropolitów będzie zadaniem nowego kodeksu. Z sformułowań ramowych dekretu zdaje się wynikać, że przywileje te i prawa odnoszą się będą przede wszystkim do inicjatyw duszpasterskich międzydiecezjalnych, do koordynacji zadań duszpasterskich w obrębie metropolii. Projekt przewiduje organizację względnie reorganizację siedmiu prowincji, z siedzibami w Gdańsku, Gnieźnie, Katowicach, Krakowie, Lublinie, Warszawie i Wrocławiu.

I. Prowincja gdańska

1. Diecezja gdańska	1.372.000
2. Diecezja koszalińska	765.000
3. Diecezja olsztyńska	964.000
4. Diecezja szczecińska	860.000

	3.961.000

W siedzibie metropolii albo w obrębie prowincji powstać powinien Instytut Duszpasterski, który by w sposób naukowy, w oparciu o praktykę terenu, opracował nowoczesne metody duszpasterzowania wczasowiczów, marynarzy, kolejarzy, wodniaków i innych grup ludności wędrującej. Wskazane byłoby organizowanie w wakacjach letnich tzw. studiów wakacyjnych w tej specjalizacji dla duchowieństwa całej Polski.

II. Prowincja gnieźnieńska

1. Diecezja bydgoska	987.100
2. Diecezja gnieźnieńska	1.039.800
3. Diecezja kaliska	942.900
4. Diecezja Poznań m.	603.300
5. Diecezja włocławska	867.300

	4.441.000

Instytut Duszpasterski w Gnieźnie czy Poznaniu mógłby specjalizować się wypracowaniu nowoczesnych metod duszpasterstwa liturgicznego.

III. Prowincja katowicka

1. Diecezja częstochowska	1.260.200
2. Diecezja gliwicka	1.235.800
3. Diecezja katowicka	1.392.500

	3.888.500

Instytut Duszpasterski w Katowicach powinien wypracować najnowocześniejsze metody duszpasterstwa wielkomiejskiego, w oparciu o doświadczenia terenowe.

IV. Prowincja krakowska

1. Diecezja jaworznicka	977.000
2. Diecezja miasta Krakowa	705.900
3. Diecezja kielecka	940.600
4. Diecezja radomska	963.400
5. Diecezja tarnowska	990.100

4.577.000

Instytut Duszpasterski powinien opracować w skali ogólnopolskiej najnowocześniejsze metody katechizacji w zakresie powszechnym i specjalnym, w oparciu o bogate tradycje katechetyczne diecezji krakowskiej i tarnowskiej.

V. Prowincja lubelska

1. Diecezja białostocka	1.169.000
2. Diecezja lubelska	988.400
3. Diecezja przemyska	833.300
4. Diecezja rzeszowska	872.700
5. Diecezja zamoyska	821.500

4.684.900

Należałoby zaktywizować KUL⁷² dla całej prowincji, w zakresie duszpasterskiego wykształcenia kapłanów. Władze państwowe na dłuższą metę nie będą tolerowały kształcenia studentów przez Kościół. Miejsca studentów świeckich będą musieli zająć kandydaci na kapłanów. KUL powinien kształcić kapłanów w skali ogólnopolskiej, szczególnie dla diecezji, które nie będą mogły zorganizować własnych seminariów duchownych.

Instytut Duszpasterski powinien wprowadzić do swoich prac badawczych opracowanie nowoczesnych metod duszpasterstwa wiejskiego.

⁷² KUL – Katolicki Uniwersytet Lubelski, od 2005 r. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, niepubliczna katolicka uczelnia wyższa powołana w 1918 r. przez biskupów polskich. Dynamiczny rozwój uczelni zahamowała druga wojna światowa. Działalność dydaktyczno-naukową wznowiono jeszcze w 1944 r. W okresie PRL KUL był jedyną katolicką uczelnią na obszarze państw bloku sowieckiego.

VI. Prowincja warszawska

1. Diecezja łódzka	985.300
2. Diecezja piotrkowska	1.097.200
3. Diecezja płocka	1.041.900
4. Diecezja siedlecka	1.059.600
5. Diecezja Warszawy miasta	1.736.600

	5.920.600

Należałoby zaktywizować ATK⁷³ w zakresie duszpasterskiego wykształcenia kapłanów, podjąć się kształcenia kapłanów w skali co najmniej prowincjonalnej. Instytut duszpasterski powinien podjąć się wypracowania metod nowoczesnej administracji kościelnej i kształcić kandydatów na administratorów, również kandydatów świeckich, w skali ogólnopolskiej.

VII. Prowincja wrocławska

1. Diecezja gorzowska	808.600
2. Diecezja legnicka	1.114.800
3. Diecezja opolska	1.018.000
4. Diecezja wrocławska	1.396.600

	4.338.000

Instytut Duszpasterski mógłby przejąć specjalizację w zakresie:

- duszpasterstwa inteligencji, akademików, wolnych zawodów;
- rekolekcji, misji, imprez duszpasterskich o charakterze masowym;
- koordynacji duszpasterskiej w skali międzydiecezjalnej i ogólnopolskiej.

Specjalizacja poszczególnych Instytutów Duszpasterskich przy siedzibach metropolitalnych byłaby w pewnym sensie realizacją postulatów Soboru: „Poleca Św[ięty] Sobór sporządzenie na użytek biskupów i proboszczów ogólnych prze-

⁷³ ATK – Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie, od 1999 r. Uniwersytet kardynała Stefana Wyszyńskiego, uczelnia teologiczna utworzona w 1954 r. przez władze komunistyczne na bazie rozwiązanych uprzednio wydziałów teologicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Warszawskiego. Uczelnia została umiejscowiona w budynkach klasztoru marianów na warszawskich Bielanych. W pierwszych latach istnienia nie była uznawana przez władze kościelne. Od 1960 r., za zgodą Stolicy Apostolskiej, kardynał Stefan Wyszyński – jako metropolita warszawski – respektował jej istnienie i pełnił godność Wielkiego Kanclerza ATK. Pełne prawa kościelne ATK uzyskała w 1989 r.

wodników duszpasterskich, pouczających w sposób miarodajny, jak wykonywać funkcje pasterskie z większą łatwością i skutkiem” (*Christus Dominus*, art. 44).

Zestawienie prowincji kościelnych

Lp.	Nazwa prowincji	Diecezje	Liczba mieszkańców	Obszar w km ²
1.	Prowincja gdańska	Gdańsk Koszalin Olsztyn Szczecin	3.961.000	62.625
2.	Prowincja gnieźnieńska	Bydgoszcz Gniezno Kalisz Poznań Włocławek	4.441.000	47.741
3.	Prowincja katowicka	Częstochowa Gliwice Katowice	3.888.500	13.658
4.	Prowincja krakowska	Jaworzno Kraków m. Kielce Radom Tarnów	4.577.000	35.049
5.	Prowincja lubelska	Białystok Lublin Przemyśl Rzeszów Zamość	4.684.900	65.138
6.	Prowincja warszawska	Łódź Piotrków [Tryb.] Płock Siedlce Warszawa	5.920.600	44.447
7.	Prowincja wrocławska	Gorzów Wlkp. Legnica Opole Wrocław	4.338.000	43.066
			31.811.000	311.724

Zestawienie diecezji według liczby mieszkańców

Lp.	Ilość mieszkańców	warianty		Nazwa diecezji
		II	III	
1.	603.300			Poznań – miasto
2.	705.900	840.800	932.900	Kraków – miasto
3.	765.000			Diecezja koszalińska
4.	808.600			Diecezja gorzowska
5.	821.500			Diecezja zamoyska
6.	833.300			Diecezja przemyska
7.	860.000			Diecezja szczecińska
8.	867.900			Diecezja włocławska
9.	872.700			Diecezja rzeszowska
10.	940.600			Diecezja kielecka
11.	942.900			Diecezja kaliska
12.	963.400			Diecezja radomska (sandomierska)
13.	964.000			Diecezja olsztyńska
14.	977.000	934.200	842.100	Diecezja jaworznicka
15.	985.300			Łódź – miasto
16.	987.100			Diecezja bydgoska (chełmińska)
17.	988.400			Diecezja lubelska
18.	990.100	II/III	898.000	Diecezja tarnowska
19.	1.018.000			Diecezja opolska
20.	1.039.800			Diecezja gnieźnieńska
21.	1.041.900			Diecezja płocka (Warszawa zachód)
22.	1.059.600			Diecezja siedlecka (Warszawa wschód)
23.	1.097.200			Diecezja piotrkowska
24.	1.114.800			Diecezja legnicka
25.	1.169.000			Diecezja białostocka
26.	1.235.800			Diecezja gliwicka
27.	1.260.200			Diecezja częstochowska
28.	1.372.000			Diecezja gdańska
29.	1.392.500			Diecezja katowicka (GOP)
30.	1.396.600			Diecezja wrocławska
31.	1.736.600			Warszawa – miasto
	----- 31.811.000 -----			

Zestawienie prowincji kościelnych według liczby mieszkańców

Lp.	Liczba mieszkańców	Nazwa prowincji	Obszar w km ²
1.	3.888.500	Katowicka	13.658
2.	3.961.000	Gdańska	62.625
3.	4.338.000	Wrocławska	43.066
4.	4.441.000	Gnieźnieńska	47.741
5.	4.577.000	Krakowska	35.049
6.	4.684.900	Lubelska	65.138
7.	5.920.600	Warszawska	44.447

	31.811.000		

Wykorzystane źródła i opracowania

Rocznik Statystyczny 1963, Rok XXIII, Główny Urząd Statystyczny PRL, Warszawa 1963.

Mapa województwa warszawskiego, Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych, Warszawa 1964.

Chudziński T., Maczubski T., Rutkowski K., Żmudziński J., *Województwo Warszawskie – Przewodnik*, wydanie II, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa 1965.

Łakomy M., *Województwo Koszalińskie*, zob. *Mapa Województwa Koszalińskiego*, PPWK, Warszawa 1966.

Polska – mapa administracyjna – fizyczna, PPWK, Warszawa – październik 1966.

Przewodnik po Polsce, WSiT, Warszawa 1966.

Richlingowa B., *Województwo Krakowskie*, zob. *Mapa Województwa Krakowskiego*, PPWK, Warszawa 1966.

Biegajło W., *Województwo Katowickie i Opolskie*, zob. *Mapa Województwa Katowickiego i Opolskiego*, PPWK, Warszawa 1967.

Chludziński T., *Okolice Warszawy. Informator turystyczny*, zob. *Okolice Warszawy – mapa turystyczna*, PPWK, Warszawa 1967.

Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele (De pastorali episcoporum munere in Ecclesia), „Życie i Myśl. Miesięcznik kulturalno-społeczny”, numer specjalny, poświęcony dokumentom soborowym, Warszawa 1967, s. 176-194.

Dworak Z., *Województwo Łódzkie*, zob. *Mapa województwa łódzkiego*, PPWK, Warszawa 1967.

Mały Rocznik Statystyczny 1967, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 1967.

Piekarz D., *Województwo białostockie*, zob. *Mapa województwa białostockiego*, PPWK, Warszawa 1967.

Richlingowa B., *Województwo bydgoskie*, zob. *Mapa województwa bydgoskiego*, PPWK, Warszawa 1967.

Rychłowski B., *Województwo Katowickie. Zarys geograficzno-ekonomiczny*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1967.

Wrzosek A., Migacz W., *Województwo wrocławskie*, zob. *Mapa województwa wrocławskiego*, PPWK, Warszawa 1967.

(podpis nieczytelny – zakreślony)

Streszczenie

Kościół katolicki w Polsce po zakończeniu drugiej wojny światowej musiał zmierzyć się z wieloma problemami, które były wynikiem zmian granic na obszarze Europy Środkowo-Wschodniej. Utrata na rzecz Sowieców Kresów Wschodnich spowodowała, że poza granicą wschodnią znalazła się większość terytorium metropolii lwowskiej oraz metropolii wileńskiej wraz ze stolicami metropolitar-nymi: Lwowem i Wilnem. Obaj metropolici – arcybiskup lwowski Eugeniusz Baziak i arcybiskup wileński Romuald Jałbrzykowski – zdecydowali się na przeniesienie swoich siedzib do pozostawionych w granicach Polski fragmentów wymienionych metropolii.

Z kolei przyłączone do Polski obszary wschodnich prowincji Niemiec w wyniku działań prymasa Polski kardynała Augusta Hlonda objęte zostały – już późnym latem 1945 roku – polską administracją kościelną. Mimo wielu przeszkód czynio-nych przez władze państwowe, ostatecznie wiosną 1952 roku prymas Stefan Wyszyński mianował narzuconych przez komunistów wikariuszy generalnych na tzw. Ziemiach Odzyskanych delegatami specjalnymi prymasa Polski z uprawnie-niami biskupów rezydencjalnych. Jednak dopiero jesienią 1956 roku obsadził diecezję gdańską i warmińską oraz cztery administratury apostolskie (Opole, Wrocław, Gorzów Wielkopolski) odrzucanymi wcześniej przez władze komuni-styczne hierarchami. Nowi biskupi posiadali nadal status wikariuszy generalnych prymasa Polski, ale na mocy uprawnień nadanych im przez kardynała Stefana Wyszyńskiego dekretami z 1 i 10 grudnia 1956 roku korzystali z uprawnień bisku-pów rezydencjalnych. Status tymczasowości na Ziemiach Zachodnich i Północnych nie sprzyjał stabilizacji struktur kościelnych, choć wymagały one głębokich kon-cepcyjnych reform i uporządkowania. Podobnych rozwiązań domagały się szcza-tkowe struktury metropolii lwowskiej i wileńskiej na wschodzie.

Zasadniczą część niniejszego artykułu stanowi edycja źródłowa pierwszego posoborowego projektu całościowego uregulowania organizacji struktur admini-

stracyjnych Kościoła katolickiego w Polsce. Nieznany dotąd dokument pochodzi z 1967 roku i jest przykładem aplikowania w życie Kościoła katolickiego w Polsce nauczania Soboru Watykańskiego II (Dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele „Christus Dominus”). Powstanie tego obszernego opracowania łączyć należy ze środowiskiem wrocławskim i osobą arcybiskupa Bolesława Kominka. Maszynopis będący podstawą niniejszej edycji znajduje się w Archiwum Archidiecezjalnym Warszawskim, zespół Sekretariatu Prymasa Polski. Projekt włączony został do dokumentacji obrad Komisji Głównej Episkopatu Polski z 22 listopada 1967 roku jako roboczy materiał przygotowawczy.

Wśród najważniejszych założeń projektu wskazać należy m.in.: 1) utworzenie siedmiu metropolii (zniesienie arcybiskupstwa w Poznaniu, a zarazem erygowanie stolic arcybiskupich w Gdańsku, Katowicach i Lublinie); 2) likwidację formalnie istniejących – w granicach PRL – reliktyw metropolii lwowskiej i wileńskiej, a tym samym ostateczne zerwanie historycznych więzów Kościoła w Polsce z obszarem Kresów Wschodnich; 3) powstanie aż czterech diecezji miejskich, ograniczonych terytorialnie do obszaru samego miasta (Poznań, Kraków, Łódź i Warszawa); 4) utworzenie nowych diecezji (gliwickiej, jaworznickiej, kaliskiej, koszalińskiej, legnickiej, piotrkowskiej, szczecińskiej, zamojsko=chełmskiej i bydgoskiej).

Zaprezentowany projekt terytorialnej reorganizacji diecezji polskich z 1967 roku nigdy nie został zrealizowany, gdyż proponowane zmiany miały zbyt nowatorski – wręcz rewolucyjny – charakter. Ponadto polscy hierarchowie przewidywali, że próba reform struktur kościelnych spotka się ze sprzeciwem władz państwowych, a nawet wywoła silne retorsje w relacjach państwo-Kościół.

Słowa kluczowe: *Kościół katolicki w Polsce, struktura organizacyjna Kościoła katolickiego w Polsce po drugiej wojnie światowej, Sobór Watykański II, recepcja Soboru Watykańskiego II w Polsce, reforma struktur kościelnych, projekt reorganizacji diecezji polskich z 1967 roku*

Summary

The Unknown Draft of the Territorial Re-arrangement of the Polish Dioceses in 1967

The Polish Catholic Church had to face many difficulties after the Second World War. They resulted from the border shifts that took place in the Central Eastern Europe. Because of the loss of the Eastern regions most of the territory of the Lvov and Vilnius Church provinces along with their episcopal sees suddenly were beyond the state border. The both metropolitans, the archbishop of Lvov Eugeniusz Baziak and the archbishop of Vilnius Roman Jałbrzykowski, decided to move to the Polish parts of their episcopal territory.

On the other hand, thanks to the efforts of the Primate of Poland, Cardinal August Hlond, the former Eastern regions of Germany that had been incorporated to Poland were included as early as late Summer 1945 to the Polish Church administration. Despite many obstacles on the part of the state authorities, the Primate of Poland Stefan Wyszyński finally named every vicar general imposed by the Communists in that area as his delegates and gave them the faculties of the local ordinaries. However, the dioceses of Gdansk, Warmia and the apostolic administrations of Opole, Wroclaw and Gorzow Wielkopolski received as late as 1956 their ordinaries who were the candidates previously rejected by the Communist authorities. The new bishops acted still as the vicars of the Primate of Poland but exercised the authority of the local ordinaries according to the decrees of Cardinal Stefan Wyszyński given on 1 and 10 December 1956. Although the North-Western Church administration needed a profound reform and re-structuring, their temporary status did not allow to organise them permanently. The same difficulty was experienced in the territory of the dioceses of Lvov and Vilnius that were on the Polish side of the border.

The main part of the article is the analysis of the first post-Vatican II draft of re-arranging the ecclesiastical map of Poland. The document has been unknown until recently and is dated as 1967. The project was an example of implementing the Conciliar teaching in the Polish Catholic Church, in particular the decree "Christus Dominus" on the pastoral office of bishops. The lengthy draft can be traced to the archbishop of Wroclaw, Boleslaw Kominek, and his collaborators. The type-written original examined in this article is kept in the archive of the Archdiocese of Warsaw in the section of the Primate of Poland. It was included as a preparatory draft in the files of the Central Committee of the Bishops Conference on 22 November 1967.

The four main proposals of the project are the following: 1) creating seven metropolitan sees (including Gdansk, Katowice, Lublin) and downgrading Poznan; 2) suppression of the archdioceses of Lvov and Vilnius which existed only formally in the territory taken over by the People's Republic of Poland and therefore cutting the bond between the Polish Church and its former area beyond the Eastern state border; 3) creating as many as four urban dioceses whose territory would include just the cities of Poznan, Cracow, Łódź and Warsaw; 4) erecting new episcopal sees of Gliwice, Jaworzno, Kalisz, Koszalin, Legnica, Piotrków, Szczecin, Zamość-Chełm and Bydgoszcz.

The project of re-organising the territorial structure of the Catholic Church in Poland was never put into practice. The proposed changes were too revolutionary and progressive. Moreover, the bishops were afraid that the draft would provoke a strong government opposition and hence would deteriorate the Church-state relationship.

Keywords: *Catholic Church in Poland, the Territorial Organisation of the Catholic Church in Post-war Poland, Second Vatican Council, Second Vatican Council implementation, territorial reform of the ecclesial structure, draft of the territorial re-arrangement of the Polish dioceses in 1967*